

AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN BU GÜVENLİK MİMARİSİNDEKİ YERİ

Sertif DEMİR*

Öz

Savaş sonrası Batı Avrupa Ülkelerinin güvenlik gereksinimlerini karşılamak ve Batı Almanya'ya kontrol etmek amacıyla 1954'te kurulan Batı Avrupa Birliği (BAB) ile Avrupa Ortak Güvenlik sistemi, kurumsallaşma sürecine girmiştir. Soğuk Savaş döneminde NATO'nun gölgesinde varlık gösteremeyen BAB, 1990'lardan sonra Avrupa Topluluğu (AT)/Avrupa Birliği (AB)'nin ekonomik bütünleşmeye yönelik girişimlerine paralel olarak siyasi bütünleşme çabalarının bir parçası olarak kurumsallaşmasını hızlandırmıştır. Bunda, Fransa'nın NATO'dan farklı ve özerk bir Avrupa Güvenlik Politikası oluşturma isteği; 1990'lardaki Balkan Krizlerinde Avrupa'nın krizleri yönetecek özel askeri güç yoksunluğu; İngiltere'nin kısmen Avrupa Ortak Güvenlik politikasına müdahil olma ve yeni dünya düzeninde AB'nin küresel bir güç olma isteği önemli rol oynamıştır. Temel Hedef 2003 ile "yumuşak güç" perspektifini amaçlayan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP); Lizbon Antlaşması ile "sert güç" perspektifini hedeflemiştir. Reform Antlaşması ile ulaşılmak istenilen sert gücün, ülkelere aşırı maliyet getirmesi yanı sıra, Irak krizinde görüldüğü üzere gerçek bir kriz karşısında ülkeler arası bir iradenin oluşturulmasının zorluğundan dolayı başarılı olması zor gözükmektedir. Bu nedenle, AGSP'nin, yumuşak gücün gerektirdiği ve NATO'nun kullanılmadığı kriz ve misyonlarda sivil güçle beraber kullanılması, buna karşın sert gücün; NATO tarafından sağlanması, uygulanabilirlik açısından kabul edilebilir bir yaklaşımdır. AGSP'nin gelişimi açısından dikkate alındığında, AB'nin Avrupa güvenliğindeki rolünün NATO tarafından desteklenen "yumuşak ve sivil bir güç" niteliği yönünde oluşması daha uygun gözükmektedir.

Anahtar sözcükler; Güvenlik kavramı, sivil güç, temel hedef, güçlendirilmiş iş birliği, ortak çıkarlar.

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF EUROPEAN SECURITY AND DEFENSE POLICY AND TURKEY'S POSITION AT THIS SECURITY ARCHITECTURE

Abstract

European Security and Defense Policy (ESDP) have started to institutionize through Western European Union (WEU), which was founded in 1954 that aimed controlling Western Germany and meeting the security necessity of Western European Nations. WEU, which had not been effective owing to NATO during Cold War, has considerably improved its institutional

* Dr.Kur.Alb., Genelkurmay Kh.

AVRUPA GÜVENLİK MİMARISİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN BU GÜVENLİK MİMARISİNDEKİ YERİ

capacity with politic integration of European Union (EU) along with EU's economic integration in 1990s. French's will of separate and autonomous ESDP; the emergence of necessity a force during Balkan Crisis at 1990s; the desire of England to join ESDP; as well as EU's desire to be a global power at the New World Order have brought the improvement to the ESDP. The Union, which aimed at "soft power" perspective with Headline Goal 2003, has mainly transformed its perspective to "hard power" with Lisbon Agreement. EU which conducts various operational tasks heavily with soft power hardly seems to use hard power in any operation because of heavy budgetary burden, as well as the lack common willingness to form ESDP as seen Iraqi Crisis. Therefore, in the aspect of practicability and preventing duplication, it is widely acceptable approach to use ESDP in a missions/crises where "civilian power" is needed and where NATO does not conduct operation but provides hard power if necessary. It is a suitable course of action that the formation of EU role at European Security should be in the direction of soft and civilian power supported by NATO.

Key Words: Security concept, civilian power, headline goal, empowered cooperation, common benefits.

1. Giriş:

Avrupa'nın tarihsel süreçte güç mücadelesi; çatışma, rekabet ve savaşların merkezi olması, doğal olarak ülkelerin varlıklarını koruma gereksinimlerini sağlayacak savunma ve güvenlik olgularını ön plana çıkarmalarına neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı acılar, savaşları önleyecek mekanizmaların oluşturulması yönündeki çabaların artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Batı Avrupa'daki orta ve küçük ölçekli devletler, Almanya'ya karşı ortak güvenlik endişesini giderebilecek, kolektif yapılanmaya dayalı ve ülkeler arası iş birliğini öngörececek bir teşkilatlanma arayışına girmişlerdir. Söz konusu ülkelerin ölümcül bir savaşı önlemeye yönelik tesis etmek istedikleri mekanizmaya, Fransa ve İngiltere'nin dâhil olması ile kurumlaşma yönünde adımların atılması sağlanmıştır. ABD'nin Avrupa güvenliğine dâhil olması ile soğuk savaşın sonuna kadar devam eden güvenlik yapısı şekillendirilmiştir.

Batı Avrupa'nın ortak güvenlik yapılanma gayretleri 1948 tarihli Brüksel Antlaşması ile başlamış, ardından başarısız Avrupa Savunma Topluluğu inisiyatifi ile devam etmiştir. Söz konusu girişim, Fransa'nın kendisinin odak olacağı bir Avrupa ortak güvenlik politikası oluşturmak istemesi nedeni ile başarıya ulaşamamıştır. Bunun yerine, 1954 yılında teşkil edilen BAB ile hükümetler arası bir ortak güvenlik teşkilatı kimliği

ortaya çıkmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde NATO'nun gölgesinde kalan BAB, 1993 Maastricht Anlaşması ile Ortak Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikasının (ODGP) kabulünden sonra üye ülkelerce geliştirilmeye çalışılmıştır. Avrupa'nın ortak dış güvenlik politikası AGSP ile somut ve uygulanabilir bir mekanizmaya dönüşmüştür. 1998 yılında St. Malo'da düzenlenen İngiltere ve Fransa arasındaki İkili Zirve ile "siyasal gerçekçilik" yaklaşımı çerçevesinde ortak güvenlik ve savunma politikasının politik ve askerî gereksinimler doğrultusunda geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. 1999 Amsterdam Antlaşması ile uygulanabilir bir AGSP'nin çerçevesi belirlenmiş, 1999 Helsinki ve 2000 yılındaki Nice Zirvelerinde somut hedefler ortaya konularak Avrupa Güvenliği netleştirilmiştir. 2003 yılındaki Temel Hedefler Belgesi ile günümüzdeki yapılanmasına ulaşılmıştır.

NATO ile Avrupa arasında ortak güvenlik politikası, NATO'nun yeteneklerinden faydalanma odaklı bir yaklaşım ekseninde gelişme göstermiştir. ABD; özerk bir Avrupa Güvenlik ve Savunma yapısını, Avrupa üzerindeki nüfuzunu yitirme endişesinden dolayı ancak NATO ile uyumlu ve NATO'nun etkinliğini azaltmama koşulu ile desteklemiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin AB üyesi olmaması ve Yunanistan'ın olumsuz tavırları nedeni ile AB Güvenlik ve Savunma Politikası, Türkiye'nin güvenlik endişelerini karşılayan bir çerçevede gelişmemiştir.

Bu makalede güvenlik kavramının anlam ve kapsamının açıklanmasının ardından Avrupa'da güvenlik oluşturma çabaları ve günümüze yansımaları irdelenecektir. Daha sonra Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının oluşum ve geçirdiği evreler, NATO-AGSP ilişkileri ile Türkiye'nin AGSP yaklaşımı ve etkileşimi betimlenmeye çalışılacaktır.

2. Güvenliğin Kavramsal Açıklaması:

Kavramsal olarak güvenlik sözcüğü, farklı biçim ve anlamlar olsa da insanoğlunun toplu yaşama geçişinden itibaren korunma, barınma ve varlığını devam ettirme gereksiniminin karşılanmasını içermektedir. Bu kavram toplumsal ve tarihsel gelişme evrelerine göre nitelik değiştirmiş, birey, aile, toplum ve ülke veya ülkeler arası

oluşumların korunma gereksinimlerini kapsayacak şekilde genişlemiştir. Örneğin, Helenistik dönemde kent devletlerinin diğer kent devletlerine karşı varlığının korunması önemli bir güvenlik boyutunu oluştururken, emperyal dönemde imparatorluğun bütünlüğünün korunması, hazine gelirlerinin devamlılığının sağlanması ve yeni toprakların kazanılması gibi istekler güvenliğin esasını teşkil etmiştir. Ancak ulus devletlerin tarih sahnesine çıkmasından sonra güvenlik kavramı somut bir anlam kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan iki kutuplu sistem, güvenlik olgusunun anlamsal olarak stratejik ve askerî içerikli olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu anlayış güvenlik kavramının içselleştirilmesine ve sadece askerî gereklilik yönünden yorumlanmasına, böylece askerî tehdit ve güç arasında doğrusal bir algılamının pekişmesine neden olmuştur. Özellikle iki kutup arasındaki askerî rekabet uluslararası sistemin temel belirleyici özelliğini oluşturduğu için, güvenlik de doğal olarak bu parametreler çerçevesinde belirlenmiştir. Ancak Soğuk Savaşın bitiminde yaşanan olaylar; iki kutuplu bir yapının betimlediği bir güvenlik kavramının olguları anlama ve irdelemede doğru sonuçlar veremeyeceği endişesi ve yaşanan somut olaylar, anılan güvenlik kavramının genişletilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Özellikle BM destekli Somali ve Balkan harekâtları başarısız devletlerin (failed states) veya etnik çatışmaların, uluslararası güvenlik tanımına girmesi yönünde gerekli altyapıyı oluştururken, bu husus aynı zamanda BM tarafından kuvvet kullanılmasının meşruiyetini genişletmiştir.¹ Bu tür olaylar BM Kuruluş İlkelerine göre nelerin uluslararası güvenliğe tehdit olabileceğinin daha da belirginleşmesine imkân yaratmıştır.²

Günümüzde devamlı bir güvenliğin oluşturulmasının bir gereklilik olduğu yönünde genel bir yaklaşım olmasına karşın, güvenlik kavramının neleri kapsamaması yönünde ortak bir anlayış tam olarak

¹ Raffaella A Del Sarto; "Security and Democracy: A Reprise", *European Security*, Vol. 15, No. 4, 507-518, December 2006, s.507-517.

² Del Sarto, agm.

oluşturulamamıştır.³ Uluslararası ilişkilerde realist ve idealist düşünce okulları arasındaki tartışmalar, güvenlik kavramının tanımlamasında da kendisini göstermiştir. Realistler, güvenlik kavramını kendi tercih ettikleri güç fikri altında incelemişler, idealistler ise, barış kavramı altında değerlendirmişlerdir.⁴ “Siyasal gerçeklik” ya da “realist yaklaşım” a göre, güvenlik algılamasının temelini güç oluşturmaktadır.⁵ Böylece güvenlik kavramını güç faktörü ile ilişkilendirerek, devamlılığını kuvvetlilik, büyüklük ve bunların sağlayacağı bütünsellik olgusu ile nitelendirmiştir. Buna göre güçlü olduğu sürece “güvenlikte hissetme” veya “güvenlik kaygısının ortadan kaldırılması” sağlanabilmektedir. Buna karşın idealistler ise, güvenliğin barışın bir sonucu olarak ortaya çıktığı yönünde bir düşünceyi savunmakta ve bu nedenle güvenliğin ancak hukukun ve kurumların değerleri tesis edildiği zaman sağlanabileceğini ileri sürmektedir.⁶

Güvenlik tanımlamalarındaki diğer bir farklılık ise, onun kapsamı ve ilintilendirildiği işlev ile ilgilidir. Geleneksel yaklaşımda güvenliği, daha belirleyici bir anlayışı içeren askerî/stratejik düzeyde ele alma hususu öne çıkmaktadır. Bu yönü ile geleneksel yaklaşımclar ile realist yaklaşımclar arasında güç ve güvenlik arasında doğrudan bir ilişki kurma çabası göze çarpmaktadır. Ancak, realist okulun güvenlik ve güç arasında ilinti kurması, sorunu daha da karmaşık hâle getirdiği ve kendi içerisinde çelişki taşıdığı ileri sürülmüştür.⁷ Buna göre güç unsuru kullanılarak, başkalarının aleyhine bir statü yaratılması, güvenlik kavramının kendisi ile çelişmektedir. Başkalarının güvenliği tehlikeye düşünce güvenliğin kendi varlığı tartışmalı hâle gelecek, bu

³ David A. Baldwin, agm.

⁴ Muharrem Gürkaynak; “Avrupa’da Savunma ve Güvenlik”, Asıl yayınevi, Ankara, Ağustos, 2004, s.2. Yazar bu görüşü Barry Buzan’ın, “People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold Era” adlı eserden almıştır.

⁵ Mehmet Gönülöbol, Uluslararası Politika: İlkeler,-Kavramlar-Kurumlar, S yayınları, Ankara, 1993, s.3-9.

⁶ İrfan Kaya Ülger; “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları” adlı Makale”; Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Ankara, Seçkin yayınları, 2002, s.85.

⁷ Ülger, agm, s.86.

koşullarda sağlanan statüko çok sağlam olamayabilecektir. Soğuk Savaş döneminde büyük devletler arasındaki askerî rekabet, uluslararası sistemin temel belirleyici özelliğini oluşturduğu için, güvenlik de doğrudan bu parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, askerî araçların aşırı vurgulandığı eski ulusal güvenlik algılamalarının, günümüz küresel güvenlik sorunlarının ihtiyacını karşılamaktan oldukça uzaktır.⁸

Özellikle sınırlar arası akışkanlık yeteneği ve yüksek teknolojik devrimler, büyük ölçekli ve teknolojik destekli uluslararası terörizmin ortaya çıkmasına elverişli ortam yaratmıştır. Yine AB gibi yeni ulus ötesi büyük aktörlerin ortaya çıkışı, ulus devlet merkezli güvenlik kavramının genişletilme gereksinimini artırmıştır. Ayrıca sınırların geçirgenliği ve ulus ötesi hareketlilik, güvenliğin iç ve dış boyutu arasındaki farklılığı azaltmıştır. Bu nedenle terörizm, göç, örgütlü suçlar, nükleer silahların yayılması gibi unsurlar da güvenlik boyutuna dâhil edilmişlerdir.⁹ Ayrıca gelir dağılımı bozukluğu, işsizlik, enerji kaynaklarının yetersizliği, kuraklık, su kaynaklarının yetersizliği, ekonomik krizler gibi olgular da, bir ülkenin güvenliğini tehlikeye atan, dolayısı ile uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden etkenler arasına girmiştir.

Ülkeleri etkileyen klasik tehditler varlığını sürdürmesine karşın, günümüzde global gelişmelerin güvenlik endişelerini artırdığı görülmektedir. Özellikle küreselleşme kaynaklı ekonomik zenginlik farkı, mülteci akımlarını ve dolaylı olarak terör eylemlerini tetiklerken, küreselleşmenin çok kültürlülük destekli düşünsel retorikten beslenen aşırı mikro milliyetçiliğe yönelik endişeler de güvenlik kavramını genişletmiştir. Global düzeyde eskiden Doğu-Batı arasında uzanan çatışma eksenini, bugün Kuzey-Güney doğrultusuna kaymıştır.¹⁰ Tüm bu incelemeler neticesinde güvenliğin askerî, siyasi, iktisadi boyut dışında;

⁸ Ülger, agm, s.86. Yazar bu görüşü Dietrich Fisher'in Non- Military Aspect of Security, A System Approach adlı 1993 tarihli çalışmasından almıştır.

⁹ Del Sarto, agm.

¹⁰ Ülger, agm, s.89.

insani, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlara da sahip olduğunu söylemek mümkündür. Güvenlik, uluslararası/bölgesel düzeyde devlet birimi için de sınırlandırılarak kabul edilmekten çıkıp, birey, grup, toplum gibi varlıkların da bulunduğu perspektife kavuşturulmuştur.¹¹

Diğer yandan, çeşitli akademisyenler tarafından güvenliğe ilişkin farklı tanımlar yapılmıştır. Örneğin, Arnold Wolfer tarafından güvenlik “kazanılan değerler için tehlikenin olmadığı durum” şeklinde ifade edilirken, Baldwin tarafından güvenlik “sahip olunan değerlere karşı zararın en düşük olduğu hâl” şeklinde tanımlanmıştır.¹² Ancak, bu tanımlarda tehdidin ölçülmesi veya tehdidin nasıl olmadığına belirlenmesi sorularına cevap bulmanın zorluğu nedeni ile Benjamin Miller tarafından; açıklanması gereken fenomen (güvenlik) ile bu fenomeni etkileyen faktörleri sınırlayan kriterlerin belirlenerek tehdidin netleştirilmesi¹³ açılımı getirilmiştir.

Devletlerin genelde kendi ulusal güç unsurları ile güvenliklerini karşılama yetersiz kalması, devletleri ortak güvenlik arayışına zorlamaktadır. Ancak; millî güç kaynakları yeterli olsa bile, ortak bir tehdiye karşı güvenliğini sağlamlaştırmak, yayılmacı hedeflerini gerçekleştirmek, uluslararası platformlarda meşruiyet sağlamak ve güvenliğini daha etkin bir şekilde sağlamak amacı ile devletler kolektif güvenlik amacı ile ittifak oluşturmayı tercih edebilirler.¹⁴ Güvenliğin ittifaklarla sağlanması “ortak güvenlik” kavramının literatüre girmesini sağlamıştır. Kolektif güvenlik aynı zamanda “güvenlik ikilemini” yaratmaktadır. Çünkü bir devletin (devletler grubunun) başka bir devleti (devletler grubunu) tehdit etmesi yolu ile güvenliğini artırma

¹¹ Zeynep Yücel; “Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu”, USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=379>, 03 Aralık 2008.

¹² David A. Baldwin, The Concept of Security, Review of International Studies 23/1 (1997), s. 526.

¹³ Benjamin Miller; ‘The Concept of Security: Should It Be Redefined?’, Journal of Strategic Studies 24/2 (2001), pp. 132.

¹⁴ Ülger, agm, s.89.

çabası, karşı tarafın güvenliğini artırma tepkisi ile karşılanacak ve bu da paradoksal olarak ilk tarafın güvenliğini tehdit edecektir.¹⁵

Güvenliğin doğrudan güç ile ilintilendirilmesinin Soğuk Savaş ve/veya daha önceki politik askerî ortamın gereklerine uygun olduğu, ancak günümüz küresel ortamının gerçekleri ile örtüşmediği tezleri gerçeği yansıtmasına karşın, yaşanan olgular hâlen güç ve güvenlik arasındaki doğrudan ilişkiyi ortadan kaldırmaktan uzaktır. ABD'nin Irak'ı işgali, Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'a yönelik Ağustos 2008'deki harekâtı hâlen geleneksel yaklaşımın savunduğu, gücün güvenliğe olan doğrudan katkısını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Ancak, Soğuk savaş döneminin askerî politik ortamın gerektirdiği güvenlik anlayışı, özellikle küresel gelişmelerin etkisi ile daha kapsayıcı bir yapıya dönüşmüştür. Burada AB, AGİT ve NATO gibi kuruluşların, devletlerin tehdit ve güç kullanma duyarlılıklarını azaltması, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) gibi çok uluslu anlaşmalarla güvenlik boyutundaki tehdit unsurunun şeffaflık ve denetim sistemi ile azaltılması, güvenlik ihtiyacının ortaklaşa ve büyük devletlerin himayesinde gerçekleştirilmesi ve küreselleşmenin ulus ötesi yeni güvenlik olguları yaratması gibi faktörler rol oynamıştır.

3. Avrupa Güvenlik Politikasının Tarihsel Perspektifi:

Avrupa'da ortak güvenlik düşüncesinin düşünsel temeli, Orta Çağlara kadar uzanmaktadır. Birleşik Avrupa fikri, kıtanın uzun ve genelde vahşet dolu tarihinde sık sık gündeme gelmiştir. Kutsal Roma İmparatorları, Napolyon, Hitler ve diğerleri bazen dehşet veren yollarla, soylular ittifakı, etnik birlik ve ideolojik temeller üzerinden kıtada birliği sağlamaya çalışmışlardır. Modern devletin kurulmasından itibaren, filozoflar ve siyasi düşünürler de, dar ulusal çıkarlar ve bağlılıkları üzerinde bir birleşik Avrupa hayal etmişlerdir.¹⁶ İlk ortak güvenlik oluşturma politikası büyük oranda dinsel nitelikli bir karakter göstermiştir. Haçlı Seferleri ve Osmanlı İmparatorluğuna karşı Avrupalıların müşterek ordu kurma gayretlerini bunun ilk örnekleri

¹⁵ Muharrem Kaynak, age. S.6.

¹⁶ Desmond Dinan, Avrupa Birliği Tarihi, Çev. Hâle Akay, Kitap Yayınevi, İstanbul, Nisan 2008, s.17.

olarak görmek gerekir. Daha sonra ise Avrupa Federasyonu veya Birleşik Avrupa fikirlerinin Avrupa'yı etkilediği görülmüştür. Bu alanda ilk somut eylemler, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkmıştır. Savaşın yıkıcılığından etkilenenler, çıkış yolu olarak Avrupa devletleri arasında birlik oluşturulması fikrini öne sürmüşlerdir. İki savaş arası dönemdeki bu teşebbüsler, İkinci Dünya Savaşı yıllarında daha da netleşmeye başlamıştır. İki küresel savaşın Avrupa'ya olan korkunç etkisi, yeni bir güvenlik politikası ve kavramının gerekliliği üzerinde düşüncelerin oluşmasını sağlarken, daha bütünleştirici yaklaşım içeren Avrupa Federasyonu kurulması düşüncesi de kıta genelinde taraftar toplamaya başlamıştır.

a. Brüksel Antlaşması:

Avrupa'nın güvenliğini sağlaması amacı ile Churchill dâhil ülke yöneticileri ortak bir Avrupa Güvenliği sağlanması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ancak, ülkeler arası ilk girişim İkinci Dünya Savaşında Avrupa'ya korkunç acılar yaşatan Almanya tehdidine karşılık 17 Mart 1948'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Brüksel Antlaşmasının imzalanması olmuştur. Esas itibarıyla Almanya'ya karşı imzalanan Brüksel Anlaşması, üye ülkelerin farklı güvenlik gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmiş ve böylece SSCB'den gelecek tehdit de dikkate alınmıştır. Antlaşmanın imzalanmasından sonra gerçekleşen Prag darbesi, SSCB tehdidinin ciddiliğini ortaya koymuştur. Antlaşma, imzacı beş devletin hava güçlerinin tek bir çatı altında toplanmasını, askerî araçların ortak üretimini, Ruhr bölgesinin kolektif savunmasını öngörüyordu.¹⁷

Ancak savaştan güç kaybı ile çıkan İngiltere ve Fransa, Avrupa Savunması için ABD'nin desteğini zorunlu görüyorlardı. Bu dönemde Berlin'in SSCB tarafından ablukaya alınması, Avrupa'nın güvenliği için ABD'nin desteğinin gerekli bir koşul olduğunu ortaya koymuştu. 11 Haziran 1948'de ABD Senatosu tarafından verilen yetki (Vanderberg kararı) ile ABD hükûmeti barış zamanında Amerika kıtası dışında askerî ittifaklar imzalama imkânına kavuşmuştu. Böylece Brüksel Anlaşmasına

¹⁷ Ülger, agm, s.91.

taraf olan devletlerle, ABD ve Kanada arasında 2 Kasım 1948 tarihinde başlayan görüşmeler, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatını (NATO) kuran Washington Antlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle, ilk Avrupa Güvenlik girişimi olan Brüksel Antlaşması ile NATO'nun kurulmasının alt yapısının hazırlandığını söylemek mümkündür.

b. Avrupa Savunma Topluluğunun Kurulma Girişimi:

25 Haziran 1950'de Kore Savaşının başlaması, Avrupa'da SSCB'nin yayılmacılığına ilişkin korkuyu artırmıştır. İngiltere'nin Avrupa güvenliğinden bağımsız hareket edişi de, Batı Avrupa'nın güvenliğini sadece NATO ile sağlayamama endişesini artırmıştır. Bu nedenle Avrupa devletleri, bir Avrupa Ordusunun kurulması ve Almanya'nın silahlanmasına müsaade edilmesi dâhil, silahlanma ve savunma alanlarında yeni arayışlar içine girmişlerdir. Almanya'nın silahlandırılması konusunda bazı güvencelerle Fransa'nın ikna edilmesinden sonra, Fransız Başbakanı Plevén'in önerisi ile Avrupalı Devletlerin askerî güçlerini uluslar üstü bir yapı içerisinde, birleşme ve ortak "Avrupa Ordusu" oluşturmayı öngören, bir "Avrupa Savunma Topluluğu (AST)" fikri ortaya atılmıştır. Ancak bu girişim, Fransız parlamentosunun onay vermemesi nedeni ile gerçekleşmemiştir.

c. Batı Avrupa Birliğinin Kuruluşu (BAB):

Avrupa Savunma Topluluğu projesini ortaya atan ve daha sonra Almanya'nın silahlanmasından endişe ettiği için ek garantiler isteyen ve sonunda antlaşmayı reddeden Fransa'nın ardından, Avrupa güvenliği için inisiyatif İngiltere'ye geçmiştir. 23 Ekim 1954'de İngiltere'nin çabaları sonucu toplanan Paris Konferansı'nda üç yeni antlaşma imzalanmıştır. Bunlardan birincisi, Almanya'nın egemenlik haklarını iade etmiş ve bu ülke üzerindeki işgal statüsünü sona erdirmiştir. İkinci antlaşma ile Almanya'nın NATO'ya katılması kabul edilmiş ve nihayet son antlaşma ile 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması değiştirilerek, İtalya ve Almanya'nın da katılımı ile Batı Avrupa Birliği kurulmuştur.¹⁸ Askerî konulara ilave olarak, kültür ve eğitime ilişkin meseleleri de

¹⁸ Dinan, age, s 89.

kapsayan BAB, uluslar üstü olmaktan çok uluslararası nitelikte bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹

Ancak BAB'ın kuruluşu, Avrupa'nın güvenliğine önemli bir katkı sağlamamış, tam aksine Avrupa kıtasında yaşanan çekişmeyi hızlandırmıştır. SSCB, BAB'ın kurulmasının hemen ertesinde, 14 Mayıs 1955'te, daha önceden kendisine ikili anlaşmalarla bağlı olan ülkelerle Varşova Paktı'nı kurmuştur. Böylece Avrupa'nın ve Almanya'nın bölünmüşlüğü çok daha belirgin bir hâle gelmiştir.²⁰

BAB'ın NATO ile ilişkileri kuruluş antlaşmasınının 4. maddesinde belirlenmiştir. Söz konusu maddeye göre BAB'ın NATO ile sıkı iş birliğine gideceği belirtilmiş, görev çakışmaması için BAB Konseyi ve Ajansı'nın sahip oldukları tüm bilgi ve görüşleri NATO askerî birimlerine iletmeleri öngörülmüştür. Bu karmaşık yapının ardında yatan nedenler ise, BAB'ın ABD'ye yakın duran İngiltere girişimi ile hayata geçirilmesi, BAB üyesi ülkelerin askerî güçlerinin yetersiz oluşu ve ABD'nin askerî desteğine olan gereksinimidir. Güvenlik ve savunma fonksiyonlarını NATO'ya havale etmesi nedeni ile BAB, Soğuk Savaş döneminde işlevsiz kalmıştır. BAB'ın yeniden ön plana çıkması Varşova Paktı ve SSCB'nin dağılmasından sonra gerçekleşmiştir.²¹

ç. Avrupa Topluluğu'nun Dış Politikası (Avrupa Siyasi İş Birliği-ASB):

AST ve ASB'yi kurmada yaşanan başarısızlık, öncelikle ulusal egemenlik yetkilerini daha az kısıtlayıcı olan ekonomik alanlarda entegrasyon sağlanması fikrini kuvvetlendirmiştir. Günümüzde AB'nin birinci sütununu oluşturan Topluluklar içinde üç örgüt yer almaktadır. Bunlardan birincisi olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), 1951 yılında Paris Antlaşması ile kurulmuştur. Fransa, İngiltere, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg kurucu üyelerdir. Aynı

¹⁹ BAB'ı tamamlayan üç protokolden birincisiyle Avrupa ülkelerindeki silahların belli bir tavanı aşmaması öngörülmüş ikincisinde kara ve hava kuvvetleri için ülke tavanları belirlenmesi kabul edilmiş ve sonucunda ise ulusal düzeyde silahlanmanın denetimi için Batı Avrupa Birliği Ajansı adıyla bir birim kurulması kararlaştırılmıştır.

²⁰ Ülger, agm, s.97.

²¹ Ülger, agm, s.98.

ülkelerin katılımı ile 1957 yılında Roma Antlaşmaları ile iki yeni örgüt daha kurulmuştur: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET).²² Üç ayrı örgütün oluşturduğu yapı, uzunca bir süre "Ortak Pazar", "Avrupa Toplulukları", "Avrupa Topluluğu" gibi isimlerle anılmıştır.²³ Avrupa Topluluklarını kuran devletler, modern ulus devletin damgası olan egemenlik haklarını; ortak barış, ekonomik bütünleşme ve uluslar üstü yönetim için sınırlandırmayı tercih etmişleridir.²⁴

Avrupa Topluluklarının kuruluş belgelerine bakıldığında, temel amacın ekonomik bütünleşme olarak ifade edildiği gözlemlenmektedir. Bu belgelerde siyasal bütünleşme amacı zımni olarak kabul edilmiş olmakla birlikte, bu konuyu düzenleyen bir örgüt yapısı ve politika belirlenmemiştir. Bununla birlikte siyasal birlik hedefine yönelik girişimler, kuruluşundan itibaren birbirini takip etmiştir. Bu amaca yönelik öneriler genelde Fransa'dan gelmiştir; bunun bir nedeni, Fransa'nın AT içinde öne çıkmak ve kendi denetimi altında bir Avrupa oluşturmak düşüncesidir.²⁵

Savunma politikasını içermeyen Avrupa Siyasi İş Birliği, 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ile Topluluk Antlaşmalarına dâhil edilmiştir. Üye Devletlerin bir Avrupa dış politikası oluşturma ve uygulama sorumluluğunu hukuken üstlenmeleri, 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Senet ile sağlanmıştır. Bununla birlikte bu alandaki iş birliğinin düzeyi değişmemiş, hükûmetler arası boyutta kalmıştır. AT'de Güvenlik ve Savunma konusu genelde NATO ile ilintili olarak değerlendirildiğinden bu antlaşmaya dâhil edilmemiştir.

ABD, Avrupa'daki siyasi ve ekonomik yapılanmaları beklenilenin aksine olumlu yönde desteklemiştir. Çünkü Rusya tehdidine karşılık ABD'nin Avrupa'nın askerî ve siyasi desteğine ihtiyacı vardı. Ancak, ABD'nin Avrupa ülkelerinin müstakil olarak

²² Sebnem Udum, " Turkey and the Emerging European Security Framework", Turkish Studies, VDU, No.2 (Autumn 2002). pp.69-113.s.71

²³ Ülger, agm, s.98.

²⁴ Dinan, age, s 17.

²⁵ Ülger, agm, s.99.

silahlanarak kendisine askerî açıdan rakip olmalarını da istememekteydi. Bu nedenle ABD, AST gibi Avrupa'ya has askerî iş birliği girişimleri engelleyerek, yerine Avrupa'nın ekonomik iş birliğini öngören yaklaşımları desteklemiştir. Böylece ABD, hem Rus tehdidine karşı Avrupa'nın askerî potansiyelinin desteğini sağlamış hem de ileride herhangi bir Avrupa ülkesinin kendisine tehdit olmasını engellemiştir.²⁶

Ancak, Vietnam Sendromunun yarattığı psikolojik etki ve ABD'nin özellikle Reagan döneminde pervasızca yürüttüğü dış politika (Merkezi Amerika'da yürüttüğü Operasyonlar, Yıldız Savaşları Projesini Anti Balistik Füze Antlaşmasına karşı başlatılması, Libya'nın 1986'da bombalanması); Avrupa ülkelerinin Atlantik dayanışmasından ayrışmasına ve bağımsız Avrupa Güvenlik yapılanmasına katkıda bulunmuştur.²⁷

Soğuk Savaşın bitimi ile uluslararası ilişkileri ve devletlerin dış politika kararlarını şekillendiren parametreler de değişmiştir. İki Almanya'nın birleşmesi, SSCB'nin ve Varşova Paktı (VB)nın dağılması özellikle Avrupa'da askerî ve siyasi sistemlerde bir küresel değişim ve geçiş döneminin yaşanmasına neden olmuş, ayrıca "risk, tehdit, güvenlik ve savunma" kavramlarının da yeniden tartışılmasına gerekçe oluşturmuştur. Yeni dönemde, bir önceki döneme benzer belirgin bir düşman/tehdit odağı bulunmaması, tehdidin oluşumu, hedefi ve yöntemleri üzerindeki belirsizliği arttırmıştır. Tehdit; "ani, büyük ve baskın" tarzındaki niteliğinden "belirsizliğe"; ortak tehdit/düşman bir devlet/pakt olan "somut bir olgudan" "belirsiz" ve "risk" niteliğini içeren "soyut bir olguya" dönüşmüştür. ABD'nin tek hegemonik güç olarak ortaya çıkışı Avrupa'nın ABD için öneminin kısmen azalmasına, ayrıca orduların klasik sınırları koruma görevlerinin ortadan kalkmasına ve orduların önemli oranda küçülmesine neden olmuştur. Bununla birlikte kolektif güvenlik ve önleyici müdahale Avrupa-Atlantik hattının ortak özelliği olmuştur. Avrupa'da doğrudan bir tehdit riskinin sıfıra inmesi, Avrupa Toplulukları bünyesinde ekonomik bütünleşmelerini

²⁶ Hakan Keskin, Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği, Nobel yy, Ankara, 2008, s.6.

²⁷ Alyson J. K. Bailes; "NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity", Defense Analysis Vol. 15, No. 3, pp. 305-322, 1999.

büyük ölçüde tamamlamış olan Devletlere, siyasi bir bütünleşme için uygun tarihsel koşullar yaratmıştır.

d. Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Savunma Politikasının Oluşum Süreci (Maastricht, Amsterdam ve St. Malo Antlaşmaları, Köln, Helsinki ve Nice Zirveleri), Lizbon Antlaşması):

Soğuk Savaş döneminin yarattığı güvenlik ortamında siyasi birlikteliğini derinleştiremeyen Avrupa Topluluğu, 15 Aralık 1990 tarihindeki Roma Zirvesi ile ekonomik entegrasyonu siyasi birlikteliğe dönüştürmeyi amaçlamıştır. 11 Aralık 1991 tarihinde imzalanan ancak Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması (ABKA) ile AB'nin kurulması sağlanmıştır.²⁸

Antlaşma ile BAB'ın, ABKA'nın ayrılmaz bir parçası olduğu ve AB'nin ortak savunma politikasında daha önemli bir rol oynaması kabul edilmiştir. Bu kapsamda BAB'ın 19 Haziran 1992'de tarihinde aldığı "Petersburg Kararları" ile bir güvenlik ve savunma örgütü olarak Avrupa Birliğine bağlı olduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Petersburg Kararları ile AB'nin kriz yönetimine ilişkin üstleneceği görevler²⁹ belirlenmiştir.

11 Ocak 1994 tarihinde yapılan NATO Brüksel Zirvesi'nde ABD tarafından NATO'nun Avrupa kanadının güçlendirilmesi için bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)nin oluşturulması ve Birleşik Müşterek Görev Kuvveti (*Combined Joint Task Forces-CJTF*) adı altında ortak bir savunma biriminin kurulması kararlaştırılmıştır.³⁰ 1996 yılındaki Berlin Zirvesi'nde temelleri atılan ve daha sonra Berlin-Plus adını alan bu mekanizma itibarıyla, AGSK'nin oluşturulması için AB ile

²⁸ Kurucu Antlaşmasının üç sütunundan ikincisini teşkil eden Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) oluşturulması ve söz konusu politikanın üye Devletler arasında iş birliğine dayalı hükümetler arası karakterini ön planda olması kararlaştırılmıştır. Böylece güvenlik kavramı ilk kez Kurucu Antlaşmalara dâhil edilmiştir.

²⁹ Ülger, agm, s.103. Bu bağlamda söz konusu görevlerin barışın yeniden tesisi dâhil olmak üzere; kriz yönetimindeki müdahâle güçlerinin görevleri, insani yardım ve kurtarma ile barışı koruma görevleri içerdiği vurgulanmıştır.

³⁰Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council (The Brussels Summit Declaration), <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>.

NATO arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde BAB'nin etkinleştirilmesine büyük önem verilmiştir.³¹

AB bünyesinde NATO'nun destekçileri olarak bilinen devletlerin özerk Avrupa Güvenlik Politikalarına yönelik endişelerini gidermek amacı ile 03 Haziran 1996 yılında Berlin'de yapılan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında, AGSP'nin daha çok NATO içinde geliştirilmesi ve AB'nin BAB aracılığı ile güvenlik alanında daha fazla söz sahibi olması benimsenmiştir.³²

BAB ile ilgili düzenlemeler 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile teyit edilmiş ve ODGP'nin kurumsal yapısına, karar alma sürecine ve tasarruf türlerine ilişkin değişiklikler yapılmıştır. AB Bakanlar Konseyi'ne ortak eylem ve ortak tutum kararları alabilme yetkisi verilmiş ve üye devletler arasında sistematik bir iş birliği benimsenmiştir.³³ Bu kapsamda ayrıca, ODGP'nin yürütülmesi için bir Yüksek Temsilcilik oluşturulmuş ve Petersberg Görevleri'nin ODGP kapsamında değerlendirilmesi ile de Birliğin geliştirmek istediği yeni güvenlik kimliğine katkıda bulunulmuştur.³⁴ Anılan Anlaşmalar çerçevesinde, Birliğin uygulayacağı ortak stratejileri saptamak için Avrupa Birliği Konseyi görevlendirilmiştir.³⁵

Maastricht Anlaşması ile oluşturulmuş ve Amsterdam Anlaşmasıyla detaylandırılmış olan Avrupa Birliğinin ikinci sütunu ODGP'nin³⁶ Maastricht Antlaşmasında "ortak tutumlar", "ortak eylemler" ve "ortak kararlar olarak sayılan araçlarına, Amsterdam

³¹Barış Özdal; "Lizbon Reform Antlaşmasının Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemelerin Analizi" Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, Haziran 2008, s.125-162, http://www.harpak.tsk.mil.tr/Dokuman/GSD_HAZİRAN_2008_BASKI.pdf

³² Kamuran Reçber; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Sisteminde NATO Dışlanıyor mu?" Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, Temmuz 2005, Yıl3, s.91-102.

³³ Barış Özdal; "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik Savunma Politikasının Rolü", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, Temmuz 2005, Yıl 3, s..305-324.

³⁴ Şeyhmus Demir, "Bir Askerî Güç Olarak Avrupa Birliği; İmkânlar ve Sorunlar (Avrupa Güvenlik ve Savunma Konsepti Açısından Bir Parametre: Avrupa Ordusu)", E-Akademi, Ocak 2007, Sayı 71, <http://www.e-akademi.org/makaleler/sdemir-1.htm>, 3 Aralık 08.

³⁵ B. Esra Çayhan; "Avrupa Güvenliği ve Savunma Politikası ve Türkiye", Akdeniz Üniversitesi, İİBF dergisi, Sayı: 3, 2002, s.45.

³⁶ Çayhan, agm.,s.45.

Antlaşması ile "ortak stratejiler" de eklenmiştir.³⁷ Böylece ortak eylemler ve ortak tutumlar arasındaki ayırım, önceki düzenlemelere göre daha çok netliğe kavuşturulmuştur.³⁸

BAB'a AB'nin savunma boyutu niteliğinin yanı sıra, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirecek bir kurumsal kimlik verilmek istenmiştir. Bunun ardındaki düşünce; özerk bir AGSP isteyenlerle NATO içinde AGSP'yi oluşturmak isteyen ülkeleri uzlaştırmak ve ABD'nin özerk bir AGSP'ye karşı muhalefetini azaltmaktır. Bu yaklaşım çerçevesinde AGSK kavramı tek başına kullanılmamaya özen gösterilmiş ve NATO içindeki AGSK'den söz edilmiştir.³⁹

Ancak, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Balkanlar'da yaşanan karışıklıklar, AB'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki açılımların işlevselliğinin yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur.⁴⁰ Söz konusu etnik çatışmalarda AB'nin başarısız oluşu ve ancak ABD'nin önderliğinde NATO'nun müdahil olması ile çatışmaların durdurulabilmesi, AB üyesi devletler arasında daha etkin bir ODGP oluşturulması yönünde bir düşüncenin gelişmesine neden olmuştur.^{41 42}

Daha önceleri bağımsız bir AB güvenlik oluşumuna karşı çıkan İngiltere, AB Para ve Maliye Politikasına dâhil olmayınca, AB'den tamamen uzaklaşmamak amacı ile bu kez ODGP'ye dâhil olmuştur. 4 Aralık 1998 tarihinde yapılan St. Malo İkili Zirvesinde, İngiltere ve Fransa, AB'nin ODGP kapsamında bir güvenlik aktörü olarak imkân ve yeteneklerinin arttırılması ve Birliğin savunma yapısının geliştirilmesi konularında mutabık kalmışlardır.⁴³ 23–24 Nisan 1999 tarihleri arasında

³⁷ Ülger, agm, s.102.

³⁸ Barış Özdal&Memmet Genç; "AGSP'nin Türkiye –AB İlişkilerine Etkileri", Aktüel y., Şubat, 2005, s.142.

³⁹ Çayhan, agm.,s.43.

⁴⁰ Sebnem Udum, agm.s.82.

⁴¹ Barış Özdal; "Lizbon Reform Antlaşmasının Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemelerin Analizi", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, Haziran 2008, s.125-162, "http://www.harapak.tsk.mil.tr/Dokuman/GSD_HAZİRAN_2008_BASKI.pdf.

⁴² Barry R. Posen; "European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity", Security Studies 15, no. 2 (April–June 2006): 149–186.

⁴³ Barry R. Posen; European Union..s 180.

Washington'da yapılan NATO Zirvesi'nde⁴⁴ NATO'nun "yeni stratejik konsepti" onaylanmıştır. Ayrıca St. Malo Zirvesi'nin ardından başlayan bir AGSP oluşturulmasına, AGSK'nin NATO bünyesinde geliştirilmesi şartına bağlı olarak ABD tarafından destek verilmiştir. Bunun yanı sıra Avrupalı Müttefiklerin, bir kriz çıkmadan önce bir takım önlemleri "soft power"-yumuşak güç- olarak, 'önalıcı angajman' (pre-emptive engagement)'lar kapsamında alabilmesi karara bağlanmıştır.⁴⁵

1999 NATO Washington Zirvesi'nde, Avrupa ile ilgili sorunlarda ilk görevin NATO'ya ait olduğu, NATO'nun bir bütün olarak katılmadığında görevin AB tarafından üstlenilmesi öngörülmüştür. AB'nin NATO imkânlarından yararlanmak istediği her seferde NATO Konseyi'nden onay alacağı belirtilmiştir.⁴⁶ Washington Zirvesi'nde kabul edilen dokümanlarda; tüm Avrupalı müttefiklerin, NATO ve BAB'ta geliştirilen düzenlemelere uygun olarak AGSK içinde yer alması gerektiği, NATO ve AB'nin, NATO ve BAB arasındaki mevcut düzenlemelerin üzerine tesis edilecek şekilde ortak danışma ve iş birliğini geliştirecekleri, AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin AB önderliğindeki bir harekâta mümkün olan en kapsamlı şekilde katılımlarının sağlanacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin önemle üzerinde durduğu, AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanması konusu da görüşülmüş ve İttifaka üye Devletlerin, AB'nin NATO askerî imkânlarına erişimini her operasyon için ayrı olarak (case-by-case basis) değerlendirmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye, NATO nezdinde alınan bu kararın uygulanmasını, özellikle Marsilya Deklarasyonu ile BAB'ın işlevsiz hâle getirilmesi ile gelişen süreç içinde talep etmiş ve karardan geri dönülmesine Ankara Mutabakatı'nın kabulüne kadar karşı çıkmıştır.

Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirve Sonuç Bildirgesi'nde "kriz yönetimi" için bir müdahâle unsurunun kurulması,

⁴⁴ NATO Washington 1999 Zirvesi için; <http://www.nato.int/docu/comm/1999/comm99.htm>.

⁴⁵ Barış Özdal; "Lizbon Reform Antlaşmasının Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemelerin Analizi" Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, Haziran 2008, s.125-162.

⁴⁶ Hasret Çomak; "Güvenliğin Yeni Boyutları, NATO ve Türkiye", TASAM, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1360>, 20 Aralık, 2008, Ayrıca; "Türkiye, NATO, AGSK, AGSP" ", <http://stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html>.

ancak bu oluşumun askerî değil, daha çok sivil bir birim (*soft power*) şeklinde yapılanması karara bağlanmıştır.⁴⁷ Bu kararlar çerçevesinde, danışma görevini üstlenecek kurumlar olan, “*Siyasi ve Güvenlik Komitesi*” ile AB bünyesinde askerî eylemlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu olacak geçici (*sürelî*) bir “*Askerî Komite*” oluşturulmuştur.⁴⁸ Ayrıca, AB öncülüğünde AGSP kapsamında yapılacak olan operasyonlarda kullanılmak üzere, 4000 km mesafeye intikal ettirilebilecek 60 bin kişiden oluşan, 60 günde aktif hâle gelen, bir yıl sürdürülebilen, 400 uçak ve 100 gemi ile desteklenecek bir temel hedef kuvveti oluşturulması öngörülmüştür.⁴⁹

Sonuç Bildirgesi’nde ayrıca, Petersberg Görevleri’ni yerine getirmek için hazırlanması planlanan bu kuvvetin, “*Avrupa Ordusu*” olarak algılanmaması gerektiğine işaret edilirken, AB üyesi Devletlerin kolektif savunmasında NATO’nun hâlâ temel bir örgüt olmaya devam edeceği de önemle vurgulanmıştır. 2000 yılında gerçekleşen Feira Zirvesi’nde ise üye Devletlerin kriz yönetiminde kullanılabilecek 5.000 kişilik bir polis gücünü oluşturmaları öngörülmüştür.⁵⁰ Helsinki Zirvesinden sonra NATO’nun bünyesinde geliştirilen “kimlik” olgusu yerine AB’ye özgü bağımsız güvenlik politikasını içeren OGSF’den bahsedilmeye başlanmıştır. Gözlemlenen terim farklılığı, yani ‘kimlik’ten ‘politika’ya geçiş, ortak güvenlik ve savunma konusunun sadece kavramsal düzeyde tartışılır olmaktan öte, uygulamaya da konulacağına habercisi olmuştur.⁵¹ Nice Antlaşması ile AB üyesi Devletler arasında ODGP’nin ve AGSP’nin kurumsallaşması büyük bir önem taşımıştır.⁵² Amsterdam Antlaşması’nda olduğu gibi, Nice Zirvesi’nde alınan kararlar itibarıyla da “*savunma*” konuları, güçlendirilmiş iş birliği prensibi dışında bırakılmıştır. Nice Zirvesi’nde ayrıca, AGSP çerçevesinde oluşturulan “*Acil Müdahâle Gücü*” içinde

⁴⁷ Alyson J. K. Bailes; “NATO’s European Pillar: The European Security and Defense Identity”, *Defense Analysis* Vol. 15, No. 3, pp. 305–322, 1999.

⁴⁸ Barry R. Posen; “European Union...s.181.

⁴⁹ H.Çomak; agm.ler.

⁵⁰ Barış Özdal, agm.

⁵¹ B.Esra Çayhan, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, *Akdeniz Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, s. 47, (3) 2002.

⁵² Barış Özdal, “AGSP’nin Türkiye...”, *op. cit.*, s. 146-147.

faaliyet göstermek üzere, AB Bakanlar Konseyi bünyesinde sürekli olarak çalışmalarda bulunacak, "Siyasi ve Güvenlik Komitesi", "Askerî Komite, "Askerî Karargâh" isimli üç yeni birim oluşturulmuş ve BAB'ın operasyonel faaliyetlerinin büyük bir bölümü, AB tarafından devralınmıştır.⁵³

Nice Antlaşması çerçevesinde, BAB'ın AB içindeki rolüyle ilgili hükümler ABKA'dan çıkarılmıştır. AB, Helsinki zirvesinde NATO'nun müdahale etmek istemediği uluslararası krizlere, kendisinin alacağı kararlar doğrultusunda askerî operasyonları yapmayı ve buna yönelik kurumsal yapıyı oluşturmayı kararlaştırmıştır. Bu yeni kurumsal yapılanma, BAB'da ortak üyelik statüsüne sahip ülkeler açısından sorunlar yaratmıştır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu söz konusu ülkeler, Petersberg görevlerinin yerine getirilmesinde BAB'ın devre dışı kalmasıyla birlikte, BAB aracılığıyla AB ile kurdukları bağlantıyı yitirerek AB karar alma mekanizmalarından tamamıyla dışlanacakları endişesine kapılmışlardır. Aslında bu tür endişeler, Köln ve Helsinki Zirvelerinde öngörülmüş ve zirve sonuçlarında, ortak bir güvenlik ve savunma politikası geliştirme çabaları sırasında, AB ve NATO arasındaki danışma ve iş birliğinin sürdürüleceği, AB üyesi olmayan NATO Müttefiklerinin de bu yeni sürece katkıda bulunabilmeleri amacıyla gereken düzenlemelerin yapılacağı ve BAB'ın ortak üyelerinin de söz konusu sürece katılabilmeleri için gayret sarf edileceği belirtilmiştir.

AB üyesi olmayan NATO Müttefiklerinin durumu konusunda, özellikle Türkiye'nin AGSP ile ilgili itirazları, AB açısından en önemli sorunlardan biri hâline gelmiştir.⁵⁴ AGSP hakkında ABD'nin yaklaşımı da başlangıçta eleştirel ve temkinli olmuş, ancak, ABD'nin kaygıları büyük ölçüde giderilebilmiştir. Türkiye açısından bakıldığında, başlangıçta verilen sözlerin yerine getirilmediği ve AB üyesi olmadığı gerekçesi ile AB'nin OGSP karar mekanizmalarında yer alamayacağı belirtilmiştir. AB'nin "katılım" bağlamında ortaya konan düzenlemeleri Washington Zirvesi'nde belirlenen çerçeveye uymamıştır. BAB'da elde

⁵³ H.Çomak; "Türkiye NATO, AGSK ve AGSP", Stradigma.com, 10 Aralık 08.

⁵⁴ B.Esra Çayhan, agm.49,50.

edinilen kazanımlar dikkate alınmamış, aksine AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklere karşı ayrımcılık yapılmış, "güvenceli erişim" ile "güvenceli katılım" arasında hakkaniyete uygun bir uyum sağlanamamıştır.⁵⁵ Bu gelişme üzerine Türkiye, AB'nin NATO imkân ve yeteneklerinden "sınırsız güvenceli erişim" statüsünde yararlanabilmesine ilişkin bir kararın alınmasına onay vermemiştir. Bu süreç içerisinde, NATO üyesi Devletlerin kazanılmış statülerine zarar gelmeden, AB üyesi Devletler arasında bir ODGP ve dolayısıyla AGSP'nin oluşumunu başından beri desteklediğini açıkça ortaya koyan ABD ise özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde yaşadığı terör saldırısının küresel güvenlik politikalarında yaptığı değişiklik sonucunda, AGSP'nin bir an önce hayata geçirilmesini kendi güvenlik stratejileri açısından daha fazla önemsemeye başlamıştır.⁵⁶

ABD, bu kapsamda ilk olarak AB'nin, NATO'nun askerî imkân ve kabiliyetlerinden yararlanma talebini, AB karar mekanizmasında yer almadığı için veto eden Türkiye'yi iknaya çalışmıştır. Bu çerçevede, ABD ve İngiltere ile Türkiye'nin yürütmüş olduğu müzakereler sonrasında, 21 Kasım 2001 tarihinde "Ankara Mutabakatı"⁵⁷ adı verilen uzlaşmaya varılmıştır. Yunanistan'ın isteği üzerine Ankara Mutabakatı'na Laeken ve Sevilla Zirveleri'nde yer verilmemiş olmakla birlikte, 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde Brüksel'de yapılan Avrupa Konseyi toplantısında, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AGSP'ye katılımları konusunda ilerleme sağlanmış olup, 12-13 Aralık 2003 tarihlerinde gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin AGSP'nin gelişimi konusundaki kaygıları dikkate alınmıştır. Ayrıca, NATO ile Barış için Ortaklık Anlaşması (BİO) imzalamamış olan Kıbrıs Rum Kesimi'nin NATO imkânları kullanılarak yürütülecek operasyonlara katılmaması ve NATO'nun gizli evraklarına GKRY'nin ve Malta'nın erişimine izin verilmemesine karar verilmiştir. Böylece,

⁵⁵ H.Çomak; "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", Stradigma.com, 10 Aralık 08.

⁵⁶ H.Çomak; "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", Stradigma.com, 10 Aralık 08.

⁵⁷ Genel ve soyut olarak belirtirsek Ankara Mutabakatı'nda, AGSP'nin kriz hâlinde bir NATO üyesine karşı kullanılamayacağı öngörülmüş ve Ege sorunu gibi NATO müttefikleri arasındaki sorunlara ve Kıbrıs sorunu gibi BM gözetimindeki konulara AB'nin taraf olmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.; Özdal, "AGSP'nin Türkiye...", op. cit., s. 206-208.

Türkiye'nin OGSP'nin Kıbrıs'ta kullanılacak olmasına ilişkin kaygıları da giderilmiştir.⁵⁸ Bu antlaşmanın günümüzdeki Reform Antlaşması ile olabilecek ilintisi daha sonra incelenecektir.

11 Eylül sonrası süreçte AB içerisindeki bazı diğer alanlarda da önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. AB, Kasım 2001'de, gelecekteki güvenlik riskleri ile başa çıkmak amacı ile bir "Avrupa Yetenek Eylem Planı-European Capability Action Plan-"nı kabul etmiş, Aralık 2002'de ise "Acil Müdahâle Güçleri" kurma niyetini belirtmiştir. 17 Mart 2003 tarihinde ise NATO-AB arasında müşterek çalışma esaslarını belirleyen "Berlin-Plus"⁵⁹ paketi kabul edilmiş ve AB'nin, NATO planlama usullerine girişi, komuta ilişkileri ve İttifak'ın imkân ve kabiliyetlerini kullanması hususlarında uzlaşmaya varılmıştır. Mayıs 2003'te ise iki kurum arasındaki ilişkileri güçlendirme amacı taşıyan "NATO-AB Yetenek Grupları" kurulmuştur.⁶⁰

12 Aralık 2003 tarihinde ise AB üyesi Devletlerin Devlet ve Hükûmet Başkanları, Roma'da, OGSP Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından hazırlanan "Avrupa Güvenlik Stratejisi" olarak tanımlanan bağlayıcı bir askerî stratejiyi kabul etmişlerdir.⁶¹

AB, Yeni Güvenlik Stratejisi doğrultusunda Mayıs 2004'te Temel Hedef 2010'a yönelik yeni bir planı onaylamıştır. Bu Plan, 2010 yılına kadar AB'nin küresel çaptaki askerî müdahaleleri için silahlı gücün inşa edilmesini öngörmekte, bu görevi yerine getirecek birliklerin iki ayaklı

⁵⁸Barış Özdal; "Lizbon Reform Antlaşmasının...,Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, Haziran 2008, s.125-162.

⁵⁹Berlin-Plus düzenlemeleri, 1999 NATO Washington Zirvesi, AB Nice Zirvesi ve 16 Aralık 2002 tarihinde açıklanan AB-NATO ortak bildirgesinde yer alan hususlar üzerine inşa edilmiş olup şu dört unsurdan oluşmaktadır: "AB'nin NATO'nun operasyonel planlamasını kullanabilmesinin garanti edilmesi; AB'nin NATO yetenekleri ve ortak varlıklarını kullanabilmesi; AB başkanlığındaki operasyonlar için NATO Avrupa komutanlığı seçeneğinin bulunması (NATO'nun Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı (SACEUR) Vekili'nin Avrupa'daki rolünün geliştirilmesi dahil); ve NATO savunma planlama sisteminin gerektiğinde AB operasyonları emrine kuvvet verilecek şekilde uyarlanması". EU-NATO: The Framework for Permanent Relations and Berlin Plus, <http://ue.eu.int/uedocs/>.

⁶⁰Barış Özdal, agm.

⁶¹AB'nin kabul ettiği ilk Güvenlik Stratejisi olan bu belgede, Birliğe yönelik yeni küresel tehditler ve stratejik hedef; terörizm ile mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasına karşı mücadele ve örgütlü suçlara karşı mücadelenin bir aracı olarak "başarısız devletlere" yardım şeklinde saptanmıştır.

olarak, Avrupa müdahale birlikleri ile bu birliklere bağlı 60.000 kişilik güç ve Avrupa Muharebe Grupları (*MG-European Battle Groups*) adlı küçük muharip birliklerinden oluşturulması öngörülmektedir.⁶² Temel Hedef 2010, Temel Hedef 2003'e göre "niteliksel" yönü ağır basan, dolayısı ile kuvvet ve personel sayısı gibi "niceliksel" taahhütlerden daha çok, AGSP'yi ileri götürecektir askerî yeteneklerin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Acil Müdahale Gücü'nü yeni oluşumlar ile destekleme çalışmalarını hızlandırmak için AB Dışişleri Bakanları, Mayıs 2006'da Brüksel'de yapılan Genel İşler Konseyi'nde, OGSP kapsamında 2010 yılına kadar tamamlanması öngörülen askerî yetenekleri de belirlemişlerdir. Muharebe Grupları (MG)'nin, Acil Müdahale Gücü'nden farklı olarak 15 gün içerisinde harekete geçebilmesi ve operasyon kararı verildikten en fazla 10 gün içinde konuşlanabilmesi amaçlanmıştır.⁶³ Türkiye hâlen İtalya ve Romanya ile bir AB MG oluşturma faaliyetlerini sürdürmektedir. Söz konusu MG'nin 2010 yılının ikinci yarısından sonra göreve hazır olması planlanmıştır.

AB'nin askerî alanda attığı adımlar, Birliğin bir "sert güç" olma amacını taşımadığı şeklinde değerlendirilmiştir. AB'nin uluslararası bir aktör olarak özellikle "yumuşak güç" ögesi olması gerektiği düşünülmektedir. Fakat AB'nin bir "yumuşak güç" olarak uluslararası sistemde yer alması ancak bir jandarma ve polis gücü oluşturulması ile daha etkin hâle gelebilir.⁶⁴ Bu amaç doğrultusunda 2004 yılında Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz ve Hollanda'nın katkıları ile 800 kişilik bir jandarma gücü kurulmuştur. 23 Ocak 2006 tarihinde ise Avrupa Jandarma Gücü (EUROGENDFOR) karargâhı Vicenza/İtalya'da açılmıştır. Avrupa Jandarma Gücü, NATO'ya bir rakip olarak değil, AB'nin uluslararası etkisini artırmak için kurulmuştur.

⁶²Anthony King; " The Future of the European Security and Defence Policy", Contemporary Security Policy, Vol.26, No.1 (April 2005), pp.44-61,s.50.

⁶³Christopher Reynolds; "Military Capability Development in the ESDP: Towards Effective Governance?

Contemporary Security Policy, Vol.28, No.2 (August 2007), pp.357-383.

⁶⁴Barış Özdal, agm.

AB Konseyi tarafından Aralık 2004'te kabul edilen Sivil Hedef 2008'de, AB'nin kriz yönetimi alanlarındaki sivil yeteneklerinin geliştirilmesi öngörülmektedir. Türkiye asli sayılması kaydı ile Sivil Hedef 2008'e "Polis" bölümü için 74 jandarma, 50 polis; "Hukukun Üstünlüğü" bölümü için 34 personel; "Sivil Yönetimi" bölümü için 15 personel olmak üzere 174 personel ile katkı yapmayı taahhüt etmiştir.

Günümüzde AB'nin askerî alanda oynadığı role ilişkin üç oluşum tamamlanmak üzeredir. Bunlar 2003'te operasyonel hâle gelen Acil Müdahale Gücü, Avrupa Muharebe Grupları ve Avrupa Jandarma Gücü'dür⁶⁵. Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin kabulü ile yaşanan gelişmelerin sonucunda; AB'nin, 'önalıcı angajman' (*pre-emptive engagement*) kavramı yerine, 'önleyici angajman' (*pre-ventive engagement*) kavramını uygulamaya geçirmek amacıyla olduğu⁶⁶ şeklinde bir değerlendirme yapmak olasıdır.

Özetle AB'de güvenlik, zamanla hem bir kavram hem de bir politika olarak ilerleme kaydetmekte ve kurumsal bir yapıya kavuşmaktadır. Güvenliğin gelişme süreci Alman-Fransız rekabetinin ortadan kaldırılması, ortak ve egemen üst kurumların benimsenmesi, ortak çıkar tanımlamaları, 1990'ların ortalarından itibaren üyeler arasında güvenliğin iş birliği ve genişleme yoluyla sağlanması, bir algılama, tanımlama, politika ya da uygulama olarak güvenliğin ODGP ve AGSP bünyesine alınması⁶⁷ olarak tanımlanabilir.

e. Lizbon Zirvesi ve Reform Antlaşması, Süreç ve Avrupa Güvenliğini Etkileyen Önemli Değişiklikler:

2001 yılı Aralık ayında yapılan Laeken Zirvesi ile başlayan süreç sonunda, 17 - 18 Haziran 2004 tarihlerinde Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde Nice'te toplanan AB Konseyi tarafından AB Anayasası benimsenmiştir. AB Anayasası, 29 Kasım 2004 tarihinde Roma'da üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmıştır. İç hukuk yollarına göre onay süreci sürerken, 29 Mayıs

⁶⁵Barış Özdal, agm.

⁶⁶Barış Özdal, agm.

⁶⁷Zeynep Yücel, agm.

2006 tarihinde Fransa'da ve 1 Haziran 2006 tarihinde Hollanda'da yapılan referandumlarda sonuçların olumsuz çıkması üzerine AB Anayasası yürürlüğe girememiştir. Bu süreci de aşabilmek için Reform Antlaşması, AB Anayasası'nın ulus devletlerin işlevini azaltması ve kurulacak yeni yapının federatif özellikleri nedeni ile birliğin talepleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Fransa ve Hollanda tarafından reddedilen Anayasa'nın federal yapıyı çağrıştıran tüm öğeleri (anayasa kelimesi başta olmak üzere federalizmi çağrıştıran marş ve bayrak gibi unsurlar) bu Antlaşmadan çıkarılmıştır.

AB Konseyi, AB Anayasası'nın yürürlüğe girememesine karşı 21 - 22 Haziran 2007 tarihlerinde Brüksel'de yapılan Zirve'nin Sonuç Bildirgesi ile AB'nin üzerine kurulu olduğu Antlaşmaları revize edecek bir Hükûmetler arası Konferans (HAK)ın toplanması kararını almıştır. HAK'ın Birlik Anayasası'nın yerini alacak Reform Antlaşması üzerinde çalışmalarını tamamlamasını takiben, 13 Aralık 2007 tarihinde üye Devletlerin Devlet ve Hükûmet Başkanları tarafından Reform Antlaşması imzalanmıştır. 1 Ocak 2009'da yürürlüğe girebilmesi için üye Devletlerin iç hukuklarına göre onaylama gereken söz konusu Reform Antlaşması Haziran 2008 tarihinde İrlanda'daki referandumda % 53.4 oyla reddedilmiştir. Bunun üzerine 9-10 Aralık 2008 tarihlerinde yapılan AB Zirvesinde, İrlanda'ya kısmen ödün verilerek kısmen de baskıda bulunarak Reform Antlaşmasının 2009 yılının sonunda tekrar referandum yapılması İrlanda'ya kabul ettirilmiştir. Referandum sonucuna göre Antlaşmanın yürürlüğe giriş zamanı belirlenecektir.

Reform Antlaşması özünde anayasal bir yapı öngörmesine karşın üye Devletlerin hâlen ulus devlet egemenliğini korunmasını içeren yaklaşımları doğrultusunda ABD tipi federal devlet nitelikleri, söz konusu Antlaşma metninden çıkarılmıştır. Bu konuda AB Bürokrasinin üye Ülkeleri kendi düşüncelerine yakınlaştırmada yetersiz kaldıkları söylenebilir.

Reform Antlaşması; AB Kurucu Antlaşması ile AT Kurucu Antlaşması'nı değiştirerek AB'nin üzerine kurulu olduğu tüm Kurucu Antlaşmalardan Topluluk terimini kaldırarak yerine Birlik terimini getirmiştir. Böylece AT'ye ait tüzel kişiliğin "Birliğe" geçmesi öngörülmüştür.

Antlaşmada altı ayda bir değişen AB Dönem Başkanlığı'nın yerine geçecek bir Konsey Başkanlığı sistemi kurulmuş olup, iki buçuk yıllığına atanacak bir Konsey Başkanı'nın seçimi öngörülmüştür.

Altı aylık AB Dönem Başkanlığı Sistemi ise üç ülkeden oluşan on sekiz aylık bir başkanlık takımı oluşturulması ile değiştirilmiştir. Bu takımın içinde, altı ayda bir değişen Başkan, AB Komisyonu Başkanı, Dışişleri Konseyi Başkanı olacak olan Dışişleri ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi ve Avro Grubu Başkanı yer almaktadır.

Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilciliği (DGPLYT) oluşturulmuştur. Söz konusu temsilci aynı zamanda Konsey Başkanlığı içinde olması nedeni ile önemli bir makam olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir yenilik ise ortak dış ve güvenlik politikası kapsamında üye devletlerin birinin silahlı saldırıya uğraması durumunda, BM şartının 51. maddesi gereğince diğer üye ülkelerin ellerindeki tüm imkânlarla destek sağlayacağı hükmünün getirilmesidir.

Avrupa Parlamentosunun yasama, bütçe ve uluslararası antlaşmaların yapılmasına ilişkin rolü ve politika oluşturma sürecindeki ağırlığının artırılması ayrı bir değişiklik olarak görülmektedir.

Yapılan değişiklikler ile üye Devletlerin, sadece Birliğin münhasır olmayan yetkileri çerçevesinde güçlendirilmiş bir iş birliğine gidebilecekleri ve bu yöntemin her zaman tüm üye Devletlere açık olduğu belirtilmiştir. Güçlendirilmiş İş Birliği'nin kurulabilmesi için gereken minimum üye Devlet sayısının en az 9 olduğunu ve üye tüm Devletlerin, güçlendirilmiş iş birliğinin müzakerelerine katılabilecekleri, fakat sadece güçlendirilmiş bir iş birliğine katılan üye Devletlerin oy hakları olduğunu, dolayısıyla bu kapsamda alınan kararların sadece söz konusu güçlendirilmiş iş birliğine katılan üye Devletleri bağlayacağı hükümselleştirilmiştir.⁶⁸

Genel oylama sistemi değiştirilerek 2014 yılında itibaren ikili çoğunluk sistemine geçilmesi planlanmıştır.

⁶⁸ Barış Özdal, Lizbon Antlaşması...."

f. Reform Antlaşması'nın OGSP'ye İlişkin Değerlendirilmesi:

Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilciliğinin teşkili ortak güvenlik ve savunma politikasının planlanması, koordinesi ve yürütülmesi açısından önemli bir yeniliktir. Bu şekilde bir kurumsallaşma AGSP'yi statü olarak daha da yükseltecektir.

Reform Antlaşmasına göre, ulusal güvenlik konuları, özellikle her üye Devletin kendi sorumluluğunda kalmaktadır. Birliğin ortak savunma politikası, Birliğin güvenliği ile ilgili sorunların ve dış politikanın bütününe kapsamaktadır. Buna göre, Antlaşma ile ulusal güvenlik ve savunma konuları bir yandan üye Devletlerin özel egemenlik yetkileri içinde kabul edilirken, diğer yandan da özellikle ortak savunma konusunda Birliğin gelişim süreci içinde yetkilendirilmesi amaçlanmıştır.⁶⁹ Reform Antlaşması bu yönü ile güvenlik ve savunma politikasını ulus devletlerin sorumluluğunda bırakırken, Birlik kendisini de bu görevden soyutlamamıştır. Ortak savunmanın AB içerisinde aşamalı bir şekilde geliştirilmesi ve tamamen birliğin bünyesine ithal edilmesi ileride NATO'nun zayıflamasına yol açabilecektir.⁷⁰

Reform Antlaşması OGSP açısından yeni kurumlar (Yüksek temsilci gibi), "kalıcı yapısal iş birliği" gibi yeni kavramlar ve üye devletler arasında güvenlik ve savunma alanlarındaki iş birliğinin yeniden düzenlenmesi gibi değişiklikler içermektedir. Bu değişiklikler ile kurumsal yapının genel olarak uyumu (kriz yönetimi hususları açısından Konsey ve Komisyon arasındaki ilişkilerin kolaylaştırılması), ODGP'nin geliştirilmesi ve Birliğin uluslararası sistemdeki rolünün güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Ancak, başta "hükümetler arası iş birliği" gibi asıl konuların değişmemesinden dolayı, reformların etkisinin sınırlı olması riski vardır. AB'nin bir güvenlik aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bu değişikliklerin, Birliği klasik anlamda bir süper güç hâline getirmesi ve ortak bir dış

⁶⁹ Barış Özdal, Lizbon Antlaşması...."

⁷⁰ Haşim Türker, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası", Nobel Yayın, Ankara,, Şubat 2007,s.92.

politika ve güvenlik-savunma boyutuna taşımalarının zor olacağı⁷¹ düşünülmektedir. Bu değişikliklerin, AB'yi, ABD benzeri süper güç perspektifi yaratmaktan uzak kalacak gibi görünmektedir.

Devletler arasındaki dış politika önceliklerinin farklı olmasından kaynaklanan çıkar çatışmaları ve güvenlik alanlarında bütünleşmenin ulus-Devletlerin egemenlik paylaşımlarının en üst derecesi olarak algılanması nedeniyle, hükûmetler arası iş birliği karakteri Reform Antlaşması'nda da değiştirilememiştir. ODGP ve OGSP'nin önemli bir özelliği olan, hükûmetler arası iş birliği karakteri ve oybirliği prensibinde herhangi bir değişiklik olmamasına karşın, Reform Antlaşması'nın yürürlüğe girmesini takiben AB'nin tüzel kişilik kazanacak olması, dış politika için yeni seçenekler yaratacaktır. AB uluslararası örgütlere ve toplantılara bir uluslararası hukuk süjesi olarak katılabilecek ve normatif yaklaşımlarını (yasallaşan anlaşmaların ve ilişkilerin "çok taraflı geçerliliği" gibi) destekleyebilecektir.⁷²

Reform Antlaşmasına göre, BM Kurucu Antlaşması'nın 51. Md.'sine uygun olarak, bir üye Devletin kendi ülkesinde silahlı bir saldırıya uğraması hâlinde, diğer üye Devletlerin kendi güçleri dâhilinde tüm araçlarla saldırıya uğrayan Devlete yardımcı ve destek olacakları belirtilmektedir. Bu yükümlülük itibarıyla bu hususun, bazı üye Devletlerin güvenlik ve savunma politikasının özel niteliğine hâlel getirmediği belirtilmiş ve bu alanlardaki iş birliği ve taahhütlerin, NATO üyesi Devletlerin, İttifak bünyesinde kabul ettikleri taahhütlerle de tutarlı olduğu belirtilmiştir.⁷³ Ancak, bu iş birliği ve taahhütlerin 2001 Ankara Mutabakatına atıfta bulunmaması ve OGSP'nin Türkiye ile Yunanistan arasındaki olası kriz ve çatışmalarda oynayacağı rol Türkiye açısından risk unsuru taşımaktadır. AB üyelik vasıtası ile Türkiye'ye karşı "stratejik üstünlük" sağlayan Yunanistan, bu üstünlük vasıtası ile AB'nin geleceğe yönelik yapılanması lehinde biçimlendirme olanağını çok rahat biçimde kullanmaktadır.

⁷¹ Barış Özdal; "Lizbon Antlaşması..."

⁷² Barış Özdal; "Lizbon Antlaşması..."

⁷³ Barış Özdal; "Lizbon Antlaşması..."

Reform Antlaşması ile Petersberg Görevleri de genişletilmiştir. Buna göre barışı koruma ve çatışma sonrası istikrar dâhil, ortak silahsızlanma operasyonları, insani yardım ve kurtarma görevleri, askerî danışma ve destek görevleri, çatışmayı önleme ve barışı koruma görevleri ve krizde muharip güç görevleri de söz konusu görevlere dâhil edilmiştir. Bu görevlerin hedef, kapsam ve uygulanmasına yönelik genel koşulları belirleme yetkisi ise Konsey'e verilmiştir. Bu düzenlemeler ve Reform Antlaşması, AB'nin mevcut kısmi askerî rolünün pekiştirildiğinin ve Petersberg Görevleri ile sınırlı bile olsa "Acil Müdahâle Gücü"nü kurulmasından itibaren oluşturulan askerî müdahâle gücünün artırıldığı bir göstergesidir.⁷⁴

Reform Antlaşması ile OGSP'ye getirilen diğer değişiklikler ise "Kalıcı Yapısal İş Birliği" ve "Kalıcı Yapısal İş Birliği Protokolü"dür. Protokol ile askerî olanaklara ilişkin kriterleri sağlayan taahhütleri yerine getiren ve kalıcı yapısal iş birliğine katılmak isteyen üye Devletler arasında yakınlaşmaya olanak sağlaması ana amaç olarak öngörülmektedir. Ayrıca, harekât görevlerinin yanı sıra, Devletlerin askerî birliklerini belli bir plana göre ya da karşılıklı savunma doğrultusunda yerleştiren bağlayıcı olmayan taahhütleri de içermektedir. Konsey kararlarının oy birliği ile alınacağı belirtilen kalıcı yapısal iş birliği hükümlerinin çoğu hâlen belirsizdir.⁷⁵

AB'nin ODGP/OGSP vasıtası ile demokrasi ve güvenlik kavramını yakınlaştırdığı,⁷⁶ şeffaflık, insan hakları, hukukun üstünlüğü kavramlarını geliştirdiği yönündeki düşüncelerin AB Reform Antlaşmasına yansıtılması gerektiği açıktır.

4. Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikasının Riskleri:

ODGP'ye ilişkin risk ve karşılanabilecek sorunları ise şöyle betimlemek mümkündür.

⁷⁴ Barış Özdal; "Lizbon Antlaşması..."

⁷⁵ Barış Özdal; "Lizbon Antlaşması..."

⁷⁶ Lars-Erik Lundin & Kyriakos Revelas; "Security and Democracy: From the Perspective of Commission Officials Working at the Interface between ESDP and Community External Action ", European Security, Vol. 15, No. 4, 423-430, December 2006.

Gerçek bir kriz durumunda AB ülkelerinin kendi ulusal çıkarlarını ön plana çıkartıcı tutumları benimsedikleri varsayımını genellemek mümkündür. Özellikle Irak olayında görüldüğü üzere AB içerisinde güvenliğe yönelik ortak tutum ve eylemler konusunda uzlaşma zor gözükmemektedir.⁷⁷ İngiltere'nin başını çektiği bir kısım AB ülkeleri ABD'nin yanında savaşa katılırken Fransa ve Almanya gibi AB'nin güçlü diğer iki ülkesi de Irak savaşına karşı çıkmışlardır. Ülkelerin, OGSP'nin hükümetler arası niteliğinin yükseltmemesinin nedeni, ulusal çıkarlarını koruyacak egemenlik haklarını, uluslar üstü kurumlara devretmek istememesinde yatmaktadır.

AB'nin etkin bir OGSP'yi olumsuz etkileyebilecek bir diğer faktör de Soğuk Savaşın bitiminden sonra tehdit faktörünün ortadan kalkması ile savunma bütçelerindeki kısıtlamadır. Söz konusu kısıtlamalar nedeni ile AB ülkelerinde ordular küçültülmüş, zorunlu askerlik sistemi kaldırılmış ve maliyet etkin politikalar uygulanarak savunma harcamaları azaltılmıştır. Ayrıca, NATO üye ülkelerinden Türkiye, Norveç ve İzlanda hariç diğer üyeler aynı zamanda AB üyesidir. Söz konusu üye ülkeler her ne kadar ikilemli durumdan kaçınmak isteseler de bazen her iki güvenlik organizasyonunun yükümlülükleri için emek, para ve zaman harcamak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin AB Muharebe Gruplarının benzeri, NATO'da NATO Müdahale Kuvvetleri (NATO Reaction Forces) şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Ülkeler her iki görev teşkilatlanmasına da kuvvet tahsisi yapmak zorundadır. Ülkeler aynı kuvveti her iki görev teşkilatlanmasına tahsis etseler bile - çoğunlukla talep edilen kuvvetlerin farklılığı nedeni ile bu mümkün olmayabilir- yine farklı harcamalar yapmak zorunluluğu ile karşılaşılacaklardır. Bu ve diğer başka nedenlerle ülkeler NATO Müdahale Kuvvetine yeterli kuvvet tahsis yapmamaları nedeni ile söz konusu görev teşkilatın yapısı NATO tarafından değiştirilmesi kararı alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında AB üyesi ülkelerin her iki güvenlik örgütüne deklere ettikleri kuvvet yükümlülüklerini tam olarak karşılamayacakları ve AB'nin ancak NATO imkân ve yeteneklerini kullanması durumunda büyük ölçekli

⁷⁷ Haydar Çakmak; "Avrupa Güvenliği", Akçağ yayınları, Ankara, 2003 s.233, 239.

harekât yapabileceği bir gerçektir. Bu nedenle, AB'nin ancak NATO'nun girmediği krizlere müdahalesi konusunda ortak anlayış oluşmuştur.

Bu konuya ilişkin diğer olgu ise AGSP'nin NATO gibi büyük ölçekli harekât yeteneğini sürdürecektir askerî imkânlarının sınırlı olmasının yanı sıra AB ülkelerinin böyle bir harekâtın maliyetini karşılamadaki isteksizliğidir. NATO'nun askerî yetenekleri büyük ölçüde ABD'nin sağlamış olduğu destekten oluşmaktadır. AB, bu nedenle NATO'nun imkânlarına serbestçe ulaşmak istemiş ve iki örgüt arasında imkânlardan yararlanma ilişkileri düzenlenmiştir. Ancak, bağımsız bir AGSP yapılması bu iş birliğine zarar verebilecektir. Bu nedenle, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki birincil rolünü gölgelemeyecek ve ABD'nin Avrupa'daki varlığının sorgulanmasına neden olmayacak bir AGSP'nin, ABD tarafından destekleneceği beklenmelidir. ABD, AGSP'nin arzu edilen biçimde geliştirilebilmesi için üç hayati koşula uymak gerektiğini gündeme getirmiştir. Bunlar; AB'nin attığı adımların Avrupa ile ABD arasındaki bağları koparmaması, AB'nin askerî güçlerinin gerçek anlamda geliştirilmesi ve AGSP'nin, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyelerini dışlayan bir oluşum hâline gelmesinin önlenmesidir.⁷⁸ Bu koşullar incelendiğinde AB'nin bunlara kısmen uyduğu saptanmıştır. Fakat, Fransa Lideri Sarkozy'nin Ağustos 2008'teki Rusya Federasyonu-Gürcistan krizinde AB ve Fransa'yı öne çıkarıcı tutumu NATO ve ABD'yi geri plana atmıştır. Söz konusu kriz esnasında NATO, işlevsizleştiği ve krizleri çözmede yetersiz kaldığı şeklinde eleştiriler ile yüz yüze kalmıştır.

AGSP'nin NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme amacı ile oluşturulma gerekçesine karşın, reform Antlaşması ile güçlendirilen bir AB güvenlik ve savunma politikası ABD tarafından kuşku ile karşılanabilecektir. Bu konuda ABD'de yayımlanan değerlendirmeler ilgi çekicidir. Bu değerlendirmelere göre, AB Reform Antlaşması Avrupa Birleşik Devletlerinin yapı taşlarını içermekte; savunma, güvenlik, enerji gibi kritik siyaset alanlarında karar yetkisini AB üyelerinden alıp Brüksel'e vermekte; AB üyelerinin kendi dış politikalarını belirleme hakkını sınırlandırmaya yönelik içeriği, İngiltere

⁷⁸Çayhan, agm., s.53.

ile ABD arasındaki güçlü ikili ilişkiler için tehdit oluşturmakta; AB'nin küresel bir güç olma isteğini vurgulamakta ve ABD'nin liderliğini tehdit etmektedir.⁷⁹ ABD'nin savunma harcamalarında maliyet paylaşımı, terör tehdidine karşılık müttefik ülkelerin savunma yeteneklerini geliştirme, kara harekâtı gerektiren operasyonlarda zayıf riskini dağıtma gibi güdülerle başlangıçta desteklediği AGSP politikasını, Reform Antlaşmasının yaratacağı siyasal gerçekçilik doğrultusunda kendi küresel liderliğine bir risk olgusu olarak görme olasılığı da mevcuttur.

NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerin Nice ve Berlin-Plus düzenlemelerine göre AGSP sistemine dâhil edilmemesi ve sadece iştirak edecekleri harekâta göre anılan ülkelere "iştirak" mekanizması sunmaları yönünde izlenen tutumlar, NATO-AGSP iş birliği ruhuna aykırıdır. Bu tutum üye ülkelerin AGSP'yi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye zemin hazırlamaktadır. AB üyesi çok küçük ve göreceli olarak önemsiz ülkeler, özellikle veto gücünü kullanarak uluslararası ortamı kendi lehlerine şekillendirme potansiyeline kavuşmuşlardır. Reform Antlaşması ile küçük ülkelerin veto gücü önemli oranda azaltılmasına karşın, söz konusu Antlaşmanın ne derecede uygulanacağı henüz netleşmemiştir ve nasıl uygulanacağı da açık değildir.

AB'nin hâlen Balkanlar, Orta Doğu, Asya, Afrika ve Ukrayna ve Gürcistan'da Polis Misyonu, Askerî Güç, Hukukun Üstünlüğü Misyonu ve Gözetim Misyonu adı altında yumuşak ve sert gücün kullanıldığı çeşitli görevler icra etmektedir. Bu görevlerden Bosna-Hersek'teki ALTHEA harekâtı hariç diğer misyonlar genellikle yumuşak güç kullanımına yöneliktir. AB'nin aşırı maliyetli sert gücü etki alanında kullanmak, daha az maliyet gerektiren yumuşak gücü ise ilgi sahasında kullanma isteği burada önemli rol oynamaktadır.

AGSP'nin geleceğinin tayininde Fransızların tutumu belirleyici olacaktır. 1955 yılındaki Süveyş Kanalı'nda İngiltere ile beraber yaptığı harekâtın ABD'nin baskıları sonucu başarısızlıkla sonuçlanması, uzun

⁷⁹Sally McNamara, "The EU Reform Treaty; A Threat To TransAtlantic Alliances", Heritage Foundation, 14 March 2008.

vadede Fransa'nın ABD'ye karşı bağımsız bir güvenlik politikası oluşturmasına, NATO askerî kanadından ayrılmasına ve nükleer silaha sahip olmasına neden olmuştur. Yine NATO'nun 1999 yılındaki yeni kuvvet ve karargâh yapılarının gözden geçirilmeleri esnasında, Fransa'nın askerî kanada dönebilmesi için, NATO'nun Güney Bölgesi Komutanlığını üstlenme istemleri, ABD tarafından kabul edilmemiştir. Bu durum, Fransa'nın AGSP'nin statüsünü yükseltmesine gerekçe oluşturmuştur. Fransa'ya NATO komuta yapısında etkin paylaşım olanağı sağlanması hâlinde, AGSP'de göreceli olarak gerileme ve NATO ile AGSP arasında daha tutarlı bir ilişki yaratılabilir.

AB bünyesinde, ortak dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında NATO'ya rağmen ayrı bir şekilde genişlemenin sağlanması ve bunun NATO benzeri yapılanma içine sokulmaya çalışılması (BM 51. madde dâhilinde yardım vb.), NATO-AB arasındaki ortak anlayış ve gayret birliğini uyumsuzlaştıracak gibi gözükmektedir. Ancak, Avrupa güvenlik ve savunma sisteminde askerî teknolojik bakımından farklı düzeylerdeki çok uluslu Avrupa koalisyonlarının bütünleşmiş bir kuvvete dönüştürülmesi ve bu gücün dünya üzerindeki tehlikeli bölgelere gönderilmesi için bir planlama ve yürütme mekanizmasının oluşturulması NATO'suz zor gözükmektedir.⁸⁰

Irak krizinde görüldüğü üzere gerçek bir krizde ortak güvenlik politikasının oluşturulamaması ve bazı ülkelerde kitle imha silahlarının yerleştirilmiş olması AB'de muhtemelen ortak bir savunma politikasının uygulanmasını zorlaştıracaktır.⁸¹ Bu nedenle AB üyeliğinin, NATO'nun üyelerine sağladığı "sert güvenlik" olgusu yerine "yumuşak güvenlik" olgusu desteği sağlaması en iyi yol olacaktır. Bu bağlamda güvenlik mekanizması olarak AB üyeliği yararlarının, normatif ve güdüsel güç açısından demokratikleşme ve pazar ekonomisinin geliştirilmesi, azınlık haklarının korunması ve aşırı partilerin normalleştirilmesi, aday ülkelerin iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi olarak belirtilmektedir. AB ekonomik güç olarak, mali fonlar ve ticaretin serbestleşmesi vasıtası

⁸⁰Kamuran Reçber; *Avrupa Savunma ...*, s.100.

⁸¹Carmen Stoian; "The Benefits and Limitations of European Union Membership as a Security Mechanizm", *European Union Integration*, Vol.29, No.2, May 2007, s.190.

ile aday ülkelerin ekonomik gelişmesini sağlamış ve otoriter rejimlere dönüşleri engellemiş, böylece potansiyel politik ve ekonomik istikrarsızlığı minimize ederek iç güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca, AB kurumsal güç olarak, SSCB'nin yıkılması sonrası Doğu Avrupa'da oluşan güvenlik boşluğunun doldurulmasında NATO'yu takviye etmiş, RF'nin emperyalist yaklaşımını kısmen dengelemiş, sınır güvenliğini kontrol altına almış ve özellikle bölgesel güvenlik teşkilatları ile dışsal istikrarsızlık ortamını bertaraf ederek güvenliğin tesisine yardım etmiştir.⁸² Ancak, bütün bu katkılarına karşın AB'nin belirtilen üç faktör bakımından güvenliğin sağlanması yönü ile kısıtlamalarının mevcut olduğu, bu nedenle, OGSP'nin Avrupa'nın savunmasında önemli faktör olmasına karşın, AB'nin Avrupa güvenliğindeki rolünün NATO tarafından desteklenen "sivil bir güç" olması daha makul gözükmektedir.⁸³ Bu konuda NATO'nun "sert güvenlik", AB'nin ise "yumuşak güvenlik" sağlaması yönünde bir iş birliğinin geliştirilmesinin her iki güvenlik teşkilatın yararına olduğu açıktır. Böylece güvenliğin bölünmemesi ilkesinin gereklilikleri sağlanabilecektir.

5. Türkiye- AGSP İlişkileri:

Türkiye, AB ile müzakere süreci devam eden ve Avrupa'nın da ötesinde bölge ve dünya barış ve istikrarına önemli katkılar yapan bir NATO müttefiki ve Avrupa güvenliğinin ayrılmaz parçasıdır. Dünya ve dolayısı ile Avrupa güvenlik sisteminin yeniden şekillendiği bir konjonktür içinde Türkiye özellikle, AB üyesi devletler arasında ODGP oluşturulma sürecine büyük önem vermiş ve bu oluşumların içinde yer almak istemiştir. Bu kapsamda Türkiye imkânlar ölçüsünde, NATO destekli ya da özerk AB harekât/misyonlarına destek sağlanmış, AB Temel Hedeflerine ve Muharebe Gruplarına önemli taahhütlerde bulunmuştur.

Ancak, AGSP'ye katılım bağlamında BAB'tan bugüne kadar işleyen süreç, Türkiye'nin talepleri, beklentileri ve BAB müktesebatı

⁸²Carmen Stoian; "The Benefits...", s.194

⁸³Carmen Stoian; "The Benefits...", s.203.

doğrultusunda olmamıştır. 1999 yılındaki Washington Zirvesinde, NATO'nun, NATO-BAB ilişkileri temelinde AB güvenlik yapılanmasını desteklemesi kararlaştırılırken, Türkiye gibi AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AGSP'ye katılımının da, BAB'daki düzenlemeler paralelinde gerçekleştirileceği belirtilmiş; buna karşın, Türkiye, BAB'ın fonksiyonlarının büyük oranda AB'ye devredilmesi ile birlikte, BAB bünyesindeki haklarından önemli bir kısmını kaybetmiştir.

Hâlihazırda Türkiye'nin AGSP'ye katılımı konusunda Nice Uygulama Belgesinde öngörülen dayanışma mekanizmaları gerektiği gibi işletilmemekte, Türkiye'nin güvenlik endişeleri göz ardı edilmekte, katkı sağladığı harekât ve misyonların planlama ve karar oluşturma süreçlerine katılımına imkân tanınmamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Ajansı ile iş birliği ve AB ile gizlilik dereceli bilgilerin değişimine imkân verecek bir Güvenlik Antlaşması imzalaması hiçbir teknik gerekçe olmaksızın, tamamen siyasi nedenlerle engellenmektedir. Ayrıca, söz konusu ajansın kurulması ile Türkiye'nin tam üye olarak faaliyetlerine iştirak ettiği Batı Avrupa Silahlanma Grubu (WEAG) ve Batı Avrupa Silahlanma Organizasyonu (WEAO) sırası ile 23 Mayıs 2005 ve 31 Ağustos 2006 tarihinde kapatılmıştır. WEAG ve WEAO bünyesinde elde ettiğimiz haklar kaybolmuştur. Avrupa Savunma Ajansı faaliyetlerine üye olmayan WEAG ülkelerinin (Norveç, Türkiye) katılabileceği bir istişare komitenin oluşturulması ve üçüncü ülke, kuruluş ve toplulukların özel proje ve programlara katılabilmesini öngören taslak İdari Düzenlemeler Belgesi (Administrative Agreement) GKRY'nin vetosu nedeni ile bugüne kadar onaylanamamıştır.

Benzer şekilde Fransa'nın öncülüğünde İtalya, Portekiz, İspanya ve Hollanda tarafından ortaklaşa 23 Ocak 2006 tarihinde Vicenza/İtalya'da kurulan 800 kişilik Avrupa Jandarma Kuvvetine, Fransa'nın vetosu nedeni ile Türkiye ancak, 14 Mayıs 2009 günü Türkiye gözlemci üye olabilmıştır.⁸⁴

⁸⁴ http://www.haberler.com/turkiye-avrupa-jandarma-kuvveti-ne-gozlemci-uye-haberi/14_Mayis_2009.

*AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
VE TÜRKİYE'NİN BU GÜVENLİK MİMARİSİNDEKİ YERİ*

Türkiye, bir NATO müttefiki ve AB aday ülkesi olarak, herhangi bir “üçüncü taraf” olarak muamele edilmesinin ve üstelik bazı konularda ilave ayrımcılığa tabi tutulmasının, haksızlık yarattığını ifade etmesine rağmen AB’den olumlu bir yaklaşım görememektedir. Ayrıca AGSP bağlantılı çalışmaların karar süreçlerinde, Türkiye’nin rahatsızlıklarında anlamlı bir iyileştirmeye gidilmesine yönelik istemleri de önemli ölçüde kabul görmemektedir. 2007 yılında yayımlanan “Temel Hedef 2010 Kuvvet Hedefleri Listesinde” Türkiye’nin asıl kuvvet olarak önerdiği bir takviyeli tugayın yedek kuvvet listesinde (supplementary) bulunması ve dolayısı ile karar mekanizmalarında yer alamaması üzerine, Türkiye söz konusu taahhüdünü geri çekmiştir. Ayrıca, Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ndeki AGSP misyonuna katkı sona erdirilmiş ve yine AB’nin Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti’ndeki AGSP harekâtına katılım sağlanmamıştır. Bu tepkilerle Türkiye, AGSP harekât/misyona katkısının, planlama ve karar alma süreçlerine katılımı ile doğru orantılı olacağını, ayrıca Nice Uygulama Belgesi ve Berlin-Plus düzenlemelerinin ötesinde ilişkilerde anlamlı iyileştirme yapılmasını AB yetkililerine iletmek istemiştir.

NATO-AB ilişkileri AGSP’den sonra Türkiye’yi ilgilendiren diğer önemli bir olgudur. NATO ile AB arasındaki Stratejik İş Birliği, Berlin-Plus Düzenlemeleri ve 17 Mart 2003 tarihinde NATO ve AB Genel Sekreterleri arasında mektup teatisi ile esasa bağlanmıştır. Buna göre GKRY, NATO ile AB arasında Stratejik İş Birliği ve Berlin Plus Düzenlemelerinin dışında bırakılmıştır. Ancak, uygulamada bu düzenlemelere uyulması konusunda hassasiyet gösterilmemekte ve NATO’nun AB üyeleri GKRY’i NATO faaliyetlerine dâhil etmek istemektedir. Örneğin, NATO bünyesinde yürütülen Afganistan ve Kosova harekâtlarında GKRY’e ait polis unsurlarına yer verilmesi talebi Türkiye ve NATO arasında sıkıntılara neden olmaktadır. Türkiye hakkaniyet, karşılılık ve müttefiklik ilkeleri ile uyumlu bir tutum sergilerken, NATO ve AB, Yunanistan ve GKRY taleplerine hoşgörülü yaklaşmaktadır.

AGSP kapsamında olmamasına karşın, Avrupa hava sahası ve deniz güvenliğinin sağlanması amacı ile Avrupa Sahil Güvenlik Bölgesi oluşturma çabalarının özellikle AB ile Türkiye arasında önemli ölçüde

potansiyel anlaşmazlık olgusu yaratabilme riski nedeni ile değinilmesi gerekmektedir. Yunanistan'ın girişimleri sonucu AB'de Tek Hava Sahası Politikası benimsenmiş ve AB Hava Sahasının Ülkelerin FIR hattı ile sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Ancak bazı sorunlar nedeni ile henüz uygulamaya geçilememiştir. Bu durum Türkiye'nin Ege Denizi ve Akdeniz'de egemenlik haklarının kaybolmasına ve Türkiye'nin müteakip safhada Yunanistan ve GKRY yerine AB ile bu sorunları çözmek zorunda kalması riskini doğurmuştur. Benzer şekilde, deniz güvenliği amacı ile oluşturulan AB Sahil Güvenlik Bölgesi oluşturulmasında, kullanılacak sınırlar ve bölgesel komutanlık yetkileri neden ile, Türkiye gelecekte AB ile Ege ve Akdeniz'de deniz yetki paylaşımı sorunları ile karşılaşacaktır. Yunanistan ve GKRY, AB üyelik perspektifi sayesinde Türkiye'ye karşı "stratejik üstünlük" yakalamış ve bunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Türkiye, üyelik süreci uzadıkça bu ve benzeri sorunların çözümünde dayatmacı bir yaklaşım ile yüz yüze kalmaya devam edecektir.

Reform Antlaşmasına getirilen yenilik ile üye ülkelerden birinin silahlı bir saldırıya uğraması durumunda, BM Şartının 51. Md.'sine uygun olarak, diğer üye Devletlerin kendi güçleri dâhilinde saldırıya uğrayan Devlete yardımcı ve destek olacaklarının belirtilmesinin; Türkiye, Yunanistan veya GKRY arasındaki olası silahlı bir çatışmaya nasıl etkide bulunacağı konusunun irdelenmesi gerekmektedir. 2001 tarihli Ankara Mutabakatı'nda, AGSP'nin kriz hâlinde bir NATO üyesine karşı kullanılmayacağı öngörülmüş ve Ege sorunu gibi NATO müttefikleri arasındaki sorunlara ve Kıbrıs sorunu gibi BM gözetimindeki konulara AB'nin taraf olmaması konusunda mutabakata varılmıştır. Ancak bu mutabakata Yunanistan ve GKRY taraf değildir, tek bağlayıcı özelliği ABD ve İngiltere'nin bu Antlaşmayı imzalayan ülkeler olmasıdır ve sonraki AB zirvelerinde Yunanistan söz konusu mutabakatı engellemeye çalışmıştır. Nisan 2003 yılında AB Brüksel Zirvesinde kabul edilen ve Ankara Mutabakatı ile paralellik arz eden "Brüksel Belgesi" ile Türkiye'nin AGSP'ye olan kuşkuları kısmen

giderilmiştir.⁸⁵ Türkiye'nin Yunanistan ve GKRY ile olası bir silahlı çatışmada AB'nin nasıl bir tutum alacağı, krizin olacağı dönemin politik ve askerî ortam ile şekillenebileceği, ancak, AB'nin Yunanistan'a silahlı bir destek sağlama olasılığının zayıf olacağı, buna karşın Türkiye'nin ağır bir dış siyasi baskı ile karşı karşıya kalacağı açıktır.

Türkiye AB ilişkileri siyasi açıdan istenilen düzeyde olumlu yönde bir gelişme göstermemektedir. AB'nin, Türkiye'nin üyelik sürecinden yararlanma amacıyla olduğu yönünde Türk Toplumunda yarattığı algılama, yine bu süreci tarihsel yüzleşme ve geçmişten hesap sorma şeklinde kamuoyuna yansıyan görünüm; çeşitli iç ve dış sorunlara marjinalist yaklaşım ile Türkiye'ye yönelik çifte standart uygulamalar; Türkiye'de büyük umutlarla başlatılan AB yolculuğunu umutsuzluğa dönüştürmek üzeredir. Maalesef siyasi alandaki olumsuz ilişkiler ağı, AGSP'ye de yansımakta Türkiye'nin söz konusu güvenlik yapılanmasına dâhil olma çabası gerçekleşmemektedir. Bu süreçte Türkiye'nin en büyük endişesi, AB'nin gelecekte kendi kaynakları ile tam olarak oluşturacağı bir askerî gücü kullanma yeteneğine kavuşması; böylece ABD, NATO ve dolayısı ile Türkiye'yi de tamamen karar mekanizmaları dışında bırakacak bir gelişmenin olmasıdır. Bu nedenle, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki birinci rolünü gölgelemeyecek bir AGSP'nin varlığı Türkiye'nin güvenliği ve çıkarına daha uygun gözükmemektedir.

Lizbon Antlaşması ile getirilen değişikliklerin kurumsal aksaklıkları ortadan kaldırması, Türkiye'nin daha az sorunlu bir Birliğe katılımını kolaylaştıracaktır. Diğer taraftan, nüfus, Konsey ve Avrupa Parlamentosu'nun oluşumunda daha önemli bir etmen hâline gelmiştir. Bu durum AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin AB içerisinde etkinliğini artıracaktır.

Diğer yandan Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda, Türkiye'nin endişeleri nedeni ile NATO imkânlarının AGSP tarafından doğrudan kullanımını engellemeye ilişkin tutumunun

⁸⁵ Haydar Çakmak; "Avrupa Güvenliği", age, s.277-278. (Türkiye metinde yer alan "ikili anlaşmazlıkların Lahey'e götürülmesi" ibaresini değişmesini talep etmiş ve yerine "BM şartını ihlal edecek eylemlerde bulunulmaz" ibaresi getirilmiştir.

doğal olarak hükümsüzleşeceği, bunun da NATO ve AGSP'nin tekrarları önleyici tutumlardan kaçınmasına ve NATO ile AB arasında yeni bir strateji geliştirmesine neden olabilecektir.⁸⁶

6. Sonuç:

Avrupa'da yüzyıllardır düşünsel temelde varlığını sürdüren bütünleşme çabaları, 2. Dünya Savaşının yıkıcı etkisi sayesinde pratige dönüşme imkânı bulmuştur. Ekonomik bütünleşme sağlandıktan sonra Avrupa Toplulukları, Maastricht Antlaşması ile AB'ye dönüştürülerek siyasi bütünleşme sağlanmak istenmiştir. Soğuk Savaş sonrası güvenlik algısının değişmesi ile beraber, AB küresel güç olmak istemiştir. Bu amacı sağlamak üzere de askerî güç oluşturmaya başlamıştır.

Oluşturulmak istenen askerî gücün, NATO imkân ve kabiliyetlerine erişimine ilişkin esaslar Ankara Mutabakatı, Nice Uygulama Belgesi ve Berlin-Plus düzenlemeleri ile hükümselleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin "güvenceli erişim" ile "güvenceli katılım" arasında hakkaniyete uygun bir süreç ve sistemlerin oluşturulması yönündeki talepleri kısmen karşılanmasına karşın, uygulamada bunlar da tam olarak yerine getirilmemektedir.

AB'nin siyasi, ekonomik ve askerî bütünleşmesini ileri düzeye çıkartmayı amaçlayan Reform Antlaşması, İrlanda halkının 2009 yılı sonundaki yeni kararına göre, uygulama süreci 2010 yılına ertelenmiştir. Üye ülkelerin ulus devlet niteliklerini aşındırma konusunda yarattığı hassasiyet, Reform Antlaşmasının bir Avrupa federal devlet oluşturma özelliklerini oldukça sınırlamış ve ortak güvenlik ve savunma politikasının "hükümetler arası iş birliği" karakterinin korunması ile sonuçlanmıştır. Ancak, "Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilciliğinin" oluşturulması, "kalıcı yapısal iş birliği" gibi önemli kavramların getirilmesi ve bir üye Devletin saldırıya uğraması durumunda BM 51. maddesine atıfta bulunmasına yönelik üye devletler arasında güvenlik ve savunma alanlarındaki iş birliği gibi yeni düzenlenmeler OGSP'nin kapasitesini ve uluslararası karakterini artırıcı nitelik sağlamıştır. Bir bütün olarak bakıldığında güvenliğin ulus

⁸⁶ Anthony King; agm.s 55.

devletle bütünleşmiş olması nedeni ve devletlerin bu egemenlik hakkını esirgemeleri, dolayısı ile getirilen değişikliklerle Birliğin küresel süper bir güç hâline gelmesi zor gözükmetedir.

Reform Antlaşması öncesinde AGSP'ye getirilen değişiklikler Birliğe, yumuşak güce ve ön alıcı angajmanlara sahip bir uluslararası aktör olma özelliğini kazandırırken, Reform Antlaşmasında AGSP'ye getirilen değişikliklerle, Birliğin sert güce dönüşme ve önleyici angajmanlara sahip olması istenmektedir. Birliğin, ancak, Temel Hedef 2010'daki kuvvet ve stratejik imkânların geliştirilmesi sonucunda, NATO imkânları kullanmaksızın uzun süreli, büyük ölçekli ve uzun mesafeli harekât yapabildiği takdirde, uluslararası platformda bir sert güce dönüşme ve önleyici angajmanlara sahip olma olasılığı mevcuttur.

NATO ve ABD açısından Avrupalı müttefiklerin ortak güvenlik girişimlerine, başlangıçta, maliyet paylaşımı ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi yaklaşımı ile bakılarak NATO içinde geliştirilmesi öngörülmüştür. Ancak, Balkanlardaki gelişmelerde AB gücünün yetersizliğinin farkına varılması, ABD ile müttefikleri arasında bölgeye yönelik çıkar çatışması ve ABD'nin harekâtın icrasındaki tekil tutumu (öncelikler ve hedef seçiminde tek başına karar verme, NATO Komuta Sistemi yerine çoğunlukla Avrupa'daki ABD Kh.larının kullanılması); İngiltere'nin Avrupa'ya yakınlaşma çabası ve Fransa'nın özerk Avrupa güvenlik ve savunma politikası özlemi ile bütünleşince Helsinki Zirvesinden sonra bağımsız bir OGSP geliştirilmesi yönündeki irade ortaya çıkmıştır. Hâlen geliştirme süreci devam eden OGSP'nin önündeki engel, ülkelerin savunma bütçelerindeki kısıtlama sonucu AGSP'nin maliyetlerini karşılamadaki isteksizliğidir. Ayrıca, üyelerinin büyük çoğunluğunun hem NATO hem de AB üyesi olmaları nedeni ile savunma harcamalarındaki çift yönlü masraflar da üye ülkeleri etkilemektedir. Bunların yanı sıra, Fransa Lideri Sarkozy'nin Ağustos 2008'teki Rusya Federasyonu-Gürcistan krizinde AB ve Fransa'yı öne çıkarıcı tutumu sebebi ile siyasal gerçekçilik doğrultusunda, ABD'nin, AGSP'yi kendi küresel liderliğine bir risk olgusu olarak görme olasılığı, AGSP'nin karşısındaki engel olarak görmek mümkündür.

*AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
VE TÜRKİYE'NİN BU GÜVENLİK MİMARİSİNDEKİ YERİ*

AB hâlen, çeşitli bölgelerde, askerî güçle beraber Polis, Hukukun Üstünlüğü ve Gözetim Misyonu adı altında yumuşak gücün çok ağırlıklı olduğu görevler icra etmektedir. Reform Antlaşması ile ulaşılması arzu edilen sert gücün bir kriz anında kullanılmasının, ülkelere aşırı maliyet getirmesinin yanında, Irak krizinde görüldüğü üzere gerçek bir kriz karşısında ortak bir savunma ve güvenlik politikasına yönelik iradenin oluşturulmasının zorluğu nedeni ile uygulanması zor gözükmektedir. Bu nedenle, AGSP'nin, yumuşak gücün gerektirdiği ve NATO'nun kullanılmadığı kriz ve misyonlarda sivil güçle beraber kullanılması, buna karşın sert gücün; NATO tarafından sağlanması, ikilemli kullanımı önleme ve uygulanabilirlik açısından kabul edilebilir bir yaklaşımdır.

**AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
VE TÜRKİYE'NİN BU GÜVENLİK MİMARİSİNDEKİ YERİ**

KAYNAKÇA :

1. Aktar, Cengiz; Avrupa Yol Ayırımında Türkiye, İletişim yayınları, İstanbul, 2001.
2. Alyson J. K. Bailes; "NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity", Defense 3. Analysis Vol. 15, No. 3, pp. 305-322, 1999.
3. Arı, Tayyar; Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa yy., İstanbul, 2004.
4. Arsava, Füsün; "Avrupa İçin Bir Anaysa Avrupa Bütünleşmesi İçin Bir Son mu, Yoksa Teni Bir Başlangıç mı?" Stratejik Araştırmalar Dergisi, S.3, Şubat 2004, Yıl.2
5. Aydın, Nurullah; Uluslararası Satranç Oyununda Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi, Kum Saati yy., İstanbul, 2008.
6. Bailes, Alyson J. K.; "NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity", Defense Analysis Vol. 15, No. 3, pp. 305-322, 1999.
7. Baldwin, David A; "The Concept of Security", Review of International Studies 23/1, 1997.
8. Barış Özdal; "Lizbon Reform Antlaşmasının Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemelerin Analizi" Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl 4, Sayı 7, Haziran 2008, "http://www.harpak.tsk.mil.tr/Dokuman/GSD_Haziran_2008_BASKI.pdf
9. Canbolat, İbrahim S.; Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslar Üstü Bir Sistemle Ortaklık, Alfa, İstanbul, 2006.
10. Çakmak, Haydar; Avrupa Güvenliği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003,
11. Çayhan, B. Esra; "Avrupa Güvenliği ve Savunma Politikası ve Türkiye", Akdeniz Üniversitesi, İİBF dergisi, Sayı: 3, 2002.
12. Çomak Hasret; "Türkiye, NATO, AGSK, AOGSP" ", <http://stradigma.com/turkce/subat2003/makale6.html>.
13. Çomak, Hasret; "Güvenliğin Yeni Boyutları, NATO ve Türkiye", TASAM, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1360>.
14. Dedeoğlu, Beril; Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008.
15. Del Sarto, Raffaella A.; "Security and Democracy: A Reprise, European Security", Vol. 15, No. 4, 507-518, December 2006, s.507-517.
16. Demir, Şeyhmus, "Bir Askeri Güç Olarak Avrupa Birliği; İmkânlar ve Sorunlar (Avrupa Güvenlik ve Savunma Konsepti Açısından Bir Parametre: Avrupa Ordusu)", E-Akademi, Ocak 2007, Sayı 71, <http://www.e-akademi.org/makaleler/sdemir-1.htm>.
17. Dinan, Desmond; Avrupa Birliği Tarihi, Çev. Hale Akay, Kitap yayınevi, İstanbul, Nisan 2008.
18. Gönübol, Mehmet; Uluslararası Politika: İlkeler,-Kavramlar-Kurumlar, S yayınları, Ankara, 1993.
19. Gürkaynak, Muharrem; Avrupa'da Savunma ve Güvenlik, Asıl yayınevi, Ankara, Ağustos, 2004.
20. Keskin, Hakan; Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği, Nobel yy, Ankara, 2008.
21. King, Anthony; "The Future of the European Security and Defence Policy", Contemporary Security Policy, Vol.26, No.1 (April 2005).
22. Lars-Erik Lundin & Kyriakos Revelas; "Security and Democracy: From the Perspective of Commission Officials Working at the Interface between ESDP and

**AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
VE TÜRKİYE'NİN BU GÜVENLİK MİMARİSİNDEKİ YERİ**

- Community External Action ", European Security, Vol. 15, No. 4, 423-430, December 2006.
23. McNamara, Sally; "The EU Reform Treaty; A Threat To TransAtlantic Alliances", Heritage Foundation, 14 March 2008.
24. Miller, Benjamin, "The Concept of Security: Should It Be Redefined?", Journal of Strategic Studies 24/2 (2001), pp. 1324.
25. Özdal, Barış& Genç,Memmet; AGSP'nin Türkiye –AB İlişkilerine Etkileri, Aktüel y., Şubat, 2005.
26. Özdal, Barış; "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik Savunma Politikasının Rolü", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, Temmuz 2005, Yıl 3. s.305-324.
27. Reçber, Kamuran; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Sisteminde NATO Dışlanıyor mu?" Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 5, Temmuz 2005, Yıl3, s.91-102.
28. Reynold, Christopher S.; "Military Capability Development in the ESDP: Towards Effective Governance? Contemporary Security Policy, Vol.28, No.2 (August 2007), pp.357–383
29. Stoian,Carmen; "The Benefits and Limitations of European Union Membership as a Security Mechanizm", European Union Integration, Vol.29, No.2, May 2007.s.190.
30. Türker, Haşim; Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Şubat 2007.
31. Türkiye ve Avrupa, Yayına Hazırlayan; Atilla Eralp, İmge yy., Mayıs, 1997.
32. Udum, Sebnem; " Turkey and the Emerging European Security Framework", Turkish Studies, VDU, No.2 (Autumn 2002). pp.69-1113.
33. Ülger, İrfan Kaya; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları adlı Makale"; Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Ankara, Seçkin yayınları, 2002.
34. Wallender, Celeste, "International Institutions and Modern Security Strategies", Problems of Communism, Jan. Ap., 1992.
35. Winn, Neil; "Towards a Common European Security and Defence Policy? The Debate on NATO, the European Army and Transatlantic Security", Geopolitics. Vol.11. No.2 (Summer 2003).
36. Yücel, Zeynep; "Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikasının Güvenlik Boyutu", USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=379>.

Elektronik Kaynaklar

1. Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council (The Brussels Summit Declaration), <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>).
2. NATO Washington 1999 Zirvesi, <http://www.nato.int/docu/comm/1999/comm99.htm>
3. EU-NATO: The Framework for Permanent Relations and Berlin Plus, <http://ue.eu.int/uedocs/>.
4. Lizbon Antlaşması; <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>

